

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ О.В. Стрельцова

« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИРІШЕННЯ
КОНФЛІКТІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Виконавець: Анастасія Олександрівна Кочергіна

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, кандидат історичних наук О.Г. Широкова-Мурараш

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства М.Ю. Головатенко

Київ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ВИДІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВРЕГУЛЮВАНЬ СПОРІВ.....	8
1.1. Переговори як найбільш відомий метод врегулювання спорів: їх місце та роль у правовідносинах.....	8
1.2. Арбітраж як усталений вид вирішення спору. Огляд внутрішнього та міжнародного арбітражів.....	13
1.3. Медіація як потужне нововведення. Історія становлення та її особливості.....	21
РОЗДІЛ 2. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ АЛЬТЕРНАТИВНИМИ МЕТОДАМИ. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ПІДТРИМКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ СПІЛЬНОТИ.....	28
2.1. Інститут альтернативного врегулювання спору в США. Правові засади та практика.....	28
2.2. Альтернативні методи вирішення спорів у європейських країнах..	35
2.3. Міжнародно-правові акти, що окреслюють роль медіації як нового інституту вирішення спорів та їх значення.....	40
РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ.....	46
3.1. Історія становлення інституту медіації в Україні та його загальна характеристика (на підставі аналізу Закону України «Про медіацію»).....	46

3.2. Проблеми та перспективи розвитку інституту медіації в сучасних реаліях українського суспільства.....	53
3.3. Третейські суди в Україні як спосіб вирішення спорів у цивільних та господарських правовідносинах.....	59
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність обраної теми впливає з необхідності побудови сталих механізмів, які допоможуть розвантажити судову гілку влади та нададуть можливість суб'єктам права вирішувати конфлікти у вичерпних галузях права альтернативним шляхом. У той же час нові інститути будуть дозволяти діяти консенсусу за коротші терміни, аніж у судовому порядку, а також потребуватиме менше коштів для їх застосування.

Українська судова гілка влади потерпає не лише від значної кількості справ, а й від кадрової кризи, про що Рада суддів України (далі- РСУ) неодноразово заявляла у своїх рішеннях. Зокрема, проблему дефіциту спеціалістів було висвітлено у Рішенні РСУ № 36 від 03.09.2021 "Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів". Таким чином, ефективний судовий розгляд справ у розумні строки постає відкритим питанням без ствердної відповіді. Відповідно, дослідження шляхів вирішення даної проблеми, завдяки впровадженню в систему інституцій ABC¹, країнами різних правових сімей, створює умови для проведення порівняльного аналізу роботи інститутів та можливість запозичення досвіду.

Проблема недовіри до судочинства занадто широка, аби обмежити її в рамках психологічних факторів. Тому, слід її розглянути з боку історичного та соціального факторів. Перше яскраво виражається на тлі радянських репресій та пострадянської спроби побудови незалежного судочинства, що у свою чергу нерозривно пов'язане з другим - масовим поширенням ідей в суспільстві. Так, під час опитування в рамках дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» у 2019 році стало відомо, що 55% опитаних формують своє ставлення до судової гілки влади на підставі отриманих даних із засобів масової інформації, що підтверджує соціальний чинник у формуванні недовіри громадян України до судочинства.

¹ ABC- альтернативне врегулювання спорів.

Правовий нігілізм це закономірний наслідок масового уникнення від відповідальності за невиконання рішень суду. Відповідно, якщо правосвідомість громадян спрямована на ігнорування цінності права, а й відповідно судочинства, їм слід дати альтернативу, яка б задовольнила їх вимогу - вирішення спірного питання, але способом, який у суб'єкта права буде користуватися довірою на підсвідомому рівні.

З вищевикладеного випливає необхідність пошуку оптимальних альтернативних методів вирішення конфліктів, їх правовий аналіз та результативність для повномасштабного застосування в Україні.

Про актуальність обраної теми свідчать й стійкі інституції альтернативних методів вирішення спору в прогресивних країнах, які на даному етапі вже побудували фундаментальні норми та принципи, які в свою чергу знайшли підтримку та попит серед їх населення. З цього можемо зробити висновок, що суб'єкти права відкриті до нововведень заради бажаного результату.

Саме тому, дослідження альтернативних методів вирішення спорів зараз постає одним із центральних питань у науковців, чия доктрина нерозривно пов'язані з конфліктами та спорами.

Останні 20 років науковці з різних країн досліджували питання альтернативного вирішення спорів, неодноразово розглядаючи проблеми арбітражу, медіації, переговорів тощо. В Україні з дня набуття незалежності сформувалася спільнота медіаторів, члени якої присвячують свої наукові роботи даній темі. Вагомий вклад у розвиток інституту альтернативних методів вирішення спорів в Україні внесли такі науковці як В. Поліщук, Г. Єрьомова, В. Залізняк, Н. Мушак, О. Островська, Т. Подковенко, О. Кармаза, Н. Креставська, та інші.

Серед зарубіжних вчених особливою популярність та цінністю користуються Девід Б. Ліпскі та Рональд Л. Сібер, Джордж Л. Блум та інші.

Метою дослідження є комплексний аналіз поточного стану інститутів альтернативних методів вирішення спорів в різних країнах через призму

історичних та правових подій в країні, що допоможе порівняти їх рівень розвитку, законодавчу базу, результативність, тощо. У свою чергу аналіз буде також включати суб'єктивну оцінку основних та найпоширеніших видів альтернативних методів вирішення спору, одночасно визначаючи їх місце та роль у правовідносинах, виокремлюючи особливості, переваги та недоліки.

Для порівняння буде розглянуто США як країну-представницю англо-американської правої системи, ряд європейських держав та Україну як відносно молоду платформу для альтернативних методів вирішення конфліктів.

Поставлена мета передбачає **наступні завдання:**

- Розглянути та проаналізувати основні види альтернативних методів вирішення спорів, серед яких переговори, арбітраж та медіація;
- Виокремити переваги та недоліки зазначених видів;
- Провести правовий аналіз законодавчих актів зарубіжних країн, що регулюють сферу альтернативних методів вирішення спорів;
- Розглянути процедуру медіації через призму міжнародних нормативно-правових актів та окреслити її місце як нового інституту;
- Проаналізувати правове поле в Україні для інститутів альтернативних методів вирішення спорів;
- Розглянути етапи розвитку медіації та досягнення роботи інституту;
- Виокремити проблеми інституту медіації в Україні;
- Ознайомитися з роботою третейських судів в Україні;
- Визначити відмінні та схожі риси інститутів АВС в країнах, що будуть досліджені, завдяки чому здійснити їх порівняльний аналіз.

Об'єктом даного дослідження виступають альтернативні методи вирішення спорів.

Предметом даного дослідження є види альтернативних методів вирішення спорів, їх правове регулювання на державному та міжнародному рівнях.

Методологічною основою виступили не лише філософські та загальнонаукові методи, а й ряд спеціальних.

Методи, використані при роботі з даним дослідженням, різняться в залежності від їх кінцевої мети. Так, під час огляду видів вирішення спорів було застосовано як системний метод, для формування цілісної картини розуміння, так і аналіз та аналогію для виокремлення схожих та відмінних рис різних видів вирішення конфліктів.

Для розмежування сильних та слабких сторін кожного методу вирішення конфлікту було, а також для виокремлення відмінних та спільних рис законодавчого регулювання інституту альтернативних способів вирішення конфліктів задіяно порівняльно-правовий метод.

Індукція, порівняння та узагальнення мали місце при формуванні кожного висновку до розділів на підставі засвоєного матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Додаткові результати наукового дослідження були апробовані та опубліковані в рамках науково-практичних конференцій:

- «Mediation in Europe and its prospects for developments in Ukraine» - POLIT. Challenges of science today 2020;
- «Mediation is a hopeless phenomenon or a powerful institution of the future» - POLIT. Challenges of science today 2021;
- «Відповідальність медіатора: зарубіжний досвід та українські реалії» - ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки 2022.

Структура дипломної роботи зумовлена метою дослідження та сформована на підставі предмету дослідження.

Складові дипломної роботи: вступ, три розділи, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновок до роботи та список використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи – 75 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ВИДІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВРЕГУЛЮВАНЬ СПОРІВ

1.1. Переговори як найбільш відомий метод врегулювання спорів: їх місце та роль у правовідносинах

Держава ставить перед собою мету - захищати права та інтереси людей будь-якими шляхами, які дозволяють досягнути необхідного результату-формування справедливого рішення. Так, законодавством передбачається, що права і свободи людей захищаються судом, саме таке положення закріплює Конституція України у ст. 55. Проте, проаналізувавши інші нормативно-правові акти можна дійти висновку, що жоден з них не містить імперативної норми, яка б обмежувала громадян у праві вибору механізму захисту їх інтересів, за виключенням окремих випадків, що будуть проаналізовані більш детально далі. Враховуючи вищевикладене можна сказати, що людина має право як і на звернення до суду для захисту прав та інтересів, так і на альтернативні методи, так звані позасудові, один із яких - переговори [1].

Переговорний процес завжди користувався попитом серед суб'єктів права та став фундаментом для побудови інших альтернативних методів вирішення спору. Зокрема це породило суперечки в науковому полі щодо його відношення саме до альтернативних методів вирішення спорів. Деколи можна зустріти доктрину, в якій суть переговорів розкривається через інший метод АВС- медіацію [2]. Вважаю за доцільне виокремлювати переговорний процес як самостійний процес врегулювання конфліктів, тому далі буде викладено результат аналізу переговорного процесу через призму соціальних та правових кіл.

За своєю суттю переговорний процес можна окреслити як процедуру, проведення якої здійснюється з ціллю обговорення сторонами спору конфліктної ситуації, оголошення їх потреб та претензій, маючи на меті

усунути або вирішити суперечності, одночасно захищаючи власні права та інтереси.

Переговори можна розглядати не лише як процедуру, але й як метод управління конфліктом, зміст якого розкривається у рівноправності сторін, що дає можливість задовольнити свої інтереси кожному із учасників переговорного процесу. Важливою відмінністю даного методу є те, що він не потребує третьої сторони. Тобто, сторони конфлікту можуть без залучення інших осіб дійти до консенсусу та анулювати протиріччя. Важливо окреслити, що даний метод має місце лише за добровільної згоди учасників [3,с.131].

Розглядаючи переговори у розрізі соціальних явищ, слід окремо акцентувати на тому, даний процес має в собі прагматичний аспект, тобто несе обопільну користь для учасників, а тому, людина зацікавлена в їх проведенні задля відстоювання власних інтересів. Зокрема, саме такі умови нам диктує суспільство на даному етапі розвитку: необхідність швидкого вирішення спорів з максимальними втратами для себе.

Переговори можна назвати універсальним способом вирішення конфлікту, адже виступає прямою контактною взаємодією між учасниками спору [4,с.6]. Так як цей метод передбачає взаємодію між людьми, можна сказати, що він є досить типовим методом для всіх суб'єктів права за рахунок їх соціалізації. Окремо слід розглянути інститут переговорів через призму історичних подій, що дозволить нам дати оцінку значимості інституту переговорів в суспільстві.

Так, поняття «переговори» можна зустріти в наукових роботах про стародавній світ, зокрема за своїм змістом на той час слово «дипломат» вважалося спорідненим, що дає підстави вважати наявність інституту переговорів в той період часу.

Проте, загальноприйнятою є думка, що інститут переговорів розпочав свою роботу в аналогічному до сучасного значення у XVIII ст. під час активних дипломатичних подій. Дана дата пов'язана з фундаментальною науковою роботою для дипломатії «Способи ведення переговорів з

монархами». Автор Франсуа Кальєром у своїй роботі вживав термін «парламентарі» на заміну «дипломати», проте саму процедуру називав «дипломатія», значення останнього терміну відповідає сучасному його розумінню. Тож, аналізуючи роботу дипломата Ф. Кальєра можемо дійти висновку, що дипломатія базується на переговорному процесі, який на той момент вступ в активну фазу свого розвитку [5,с.5].

Тому, за рахунок модернізації процесу переговорів протягом багатьом століть, його можна назвати сталим інститутом в суспільстві, який є невід'ємною частиною взаємодії людей в цілому.

Наразі в законодавстві України можна зустріти термін «переговори», проте жоден нормативно правовий акт не має норми, яка б розкривала їх суть. Наприклад, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» у пункті шостому частини вісімнадцятої ст. 14 держава наділяє правом суб'єктів правовідносин залучати посередника з метою проведення переговорів та укладення договору купівлі-продажу. Тут важливо окреслити, що переговори як процедура мають місце у нормативно-правовій базі, а як метод з детальними функціями та принципами- ні.

Аналогічною є ситуація і в Законі України «Про публічні закупівлі». Після аналізу статей можна дійти висновку, що переговорний процес є фундаментальним в даній площині правовідносин під час укладення договорів.

У наведених прикладах переговори можна розглядати як шлях досягнення домовленостей перед укладенням правочинів. Також, інститут переговорів виступає не як метод розв'язання конфлікту, на одній із етапів ескалації, а як запобігання його утворенню, що однозначно є необхідністю в будь-яких правовідносинах, адже в пріоритет однозначно надається недопущенню формування спору або конфлікту.

Таким чином можна дійти однозначного висновку, що переговори мають вагомому роль ще на етапі ймовірної доконфліктної ситуації, тим самим підвищуючи значення та роль інституту в суспільстві.

Законодавча база дає доволі широкий спектр можливостей для суб'єктів права при вирішенні конфліктів. Так, окрім судового захисту закон не обмежує сторін спору у виборі досудового методу вирішення конфлікту.

Наприклад, частина перша ст. 16 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що сторони мають право на досудове вирішення спору за домовленістю, або якщо така процедура передбачена законом. Стаття не містить жодних застережень щодо методів досягнення рішення, відповідно переговорний процес може мати місце в такому випадку.

Також про важливість методів досудового рішення спору вказує пункт сьомий частини 4 ст. 185 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з положенням якого, позовна заява може бути повернута позивачеві у зв'язку з ігноруванням етапу врегулювання спору досудовим методом.

Таким чином, можна стверджувати як і про необхідність досудового врегулювання спору, так і про значимість інституту переговорів для їх ефективності.

Аналогічні принципи захисту прав та інтересів прослідковується і в господарському праві. Так, частина перша ст. 19 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом. Дана стаття, як і ст. 16 Цивільного процесуального кодексу України, не містить обмежень щодо вибору методу вирішення конфлікту.

Тому, інститут переговорів має місце в обох сферах правовідносин, якщо інше прямо не заборонено законом. Таким чином, його роль та місце в суспільстві можна вважати таким, що не має замінників та несе важливу соціальну функцію.

Серед однозначних переваг переговорів слід виокремити основні: гнучкість переговорного процесу, добровільність проведення, доступність для сторін, забезпечення економії таких ресурсів як час та кошти [6]. Кожен пункт детально аргументований нижче.

Гнучкість процесу. Переговорний процес за своєю процедурою дає можливість сторонам не обмежуватися регламентом, адже не має чіткої інструкції на законодавчому рівні. Гнучкість також проявляється в тому, що процедура може проходити як безпосередньо між учасниками конфлікту, так і з залученням третьої сторони. Таким чином, учасники переговорів можуть самостійно обирати як і кількість залучених сторонніх осіб, так і формат проведення.

Добровільність проведення. Законодавство передбачає примусове проведення досудового регулювання лише у виключних випадках, проте жодної вказівки про інститут переговорів норми не містять. Відповідно, нікого не може бути притягнуто до проведення переговорів.

Доступність для сторін. Даний аргумент передбачає можливість учасників знаходитися на відстані один від одного та проводити зустріч у зручний для них час завдяки мережі інтернет. Учасники можуть самостійно обрати платформу, дату та час, на противагу цьому постає участь у судовому засіданні в режимі відео-конференції, де дата та час обираються без відома сторін процесу.

Економія ресурсів. У сучасному світі основними ресурсами для забезпечення повноцінної життєдіяльності людини є час та кошти. Перший заощаджується завдяки швидкому вирішенню конфлікту, адже не передбачає обов'язкових додаткових процесуальних дій: прийняття заяви судом та очікування на проведення судового засідання, як до прикладу це відбувається у разі захисту інтересів через судову гілку влади. Другий буде збережено учасниками переговорів за рахунок відсутності обов'язкових державних зборів для проведення процедури.

Проаналізувавши інститут переговорів у розрізі соціальних явищ, історичних подій та правового поля, можна дійти висновку, що даний метод вирішення спорів за роки свого формування надійно закріпив позицію найпоширенішого способу досягнення компромісу серед суб'єктів права.

Також, переговорний процес має ряд переваг над іншими способами захисту прав та інтересів людей, які на сучасному етапі розвитку людства є фундаментальними для них, що в свою чергу провокує попит на застосування саме цього способу рішення конфліктних ситуацій, серед яких економія ресурсів застосування методу, доступність для сторін, добровільність звернення та гнучкість.

Тому, можна дійти висновку, що найбільш визнаним у суспільстві методом АВС залишаються переговори. Важливою відмінністю від інших, що будуть розглянуті у наступних підрозділах, є відсутність третьої, нейтральної сторони, що нерідко призводить до дисбалансу сил та насильного прийняття рішення, адже без чіткого контролю спеціаліста може не відбутися структуризації процесу. Проте, саме відсутність третьої сторони й робить процес гнучким, адже сторони можуть самостійно обирати формат, час та місце зустрічі. Досягнення рішення є повністю відповідальністю самих учасників. Конфіденційність залежить від домовленості, що була укладена перед проведенням переговорів. Тож, за необхідності сторони можуть підписати договір про нерозголошення отриманої під час процедури інформації.

Враховуючи результати аналізу нормативно-правової бази в сфері цивільного та господарського права, одностайним висновком автора буде те, що переговори як процедура мають місце не лише при вирішенні вже розвинутого спору, а й на етапі його запобігання. Даний факт свідчить про потужність інституту переговорів та значимість для суспільства.

1.2. Арбітраж як усталений вид вирішення спору. Огляд внутрішнього та міжнародного арбітражів

Отримати надійний захист своїх прав та інтересів людина може не лише в залі судового засідання. Сучасні країни вже розробили альтернативу до судового процесу, яка поєднує його змагальність та гнучкість - арбітраж. Наразі становлення даного інституту пройшло основоположні моменти у формуванні фундаменту процесу: суть, мета та принципи розгляду справ арбітрами.

Загальноприйнятою дефініцією поняття «арбітраж» виступає наступне визначення: процес вирішення спорів, який відноситься до категорії альтернативних за рахунок добровільної згоди сторін на його проведення, шляхом передачі справи незалежному арбітру або колегії арбітрів для винесення рішення, обов'язкового до виконання [7].

Історія становлення арбітражів не є ствердною та чіткою в часових рамках, про що у своїх роботах стверджує юрист М. Мастіл. Науковець, при дослідженні проблеми фундаментальних суспільних та юридичних явищ, які передували становленню інституту вирішення конфлікту, що у сучасному світі має назву «арбітраж», наголошує на відсутності опису безпосередньо етапів процесу досягнення компромісу в різні періоди. Саме це покриває історію інституту тенетами ненадійності статистичних даних, що у свою чергу робить неможливим побудову єдиної історичної лінії його розвитку та еволюційної модернізації [8,с.43].

Не дивлячись на обмежений обсяг історичних даних, французький юрист Р. Давид стверджував, що арбітраж у своїй первинній формі вважався інститутом миру, навіть не дивлячись на протилежні цілі інституцій. Так, першим має на меті захист прав та інтересів людей, не порушуючи при цьому законодавчих приписів, у той час як другий не забезпечує верховенства права, а допомагає зберігати гармонію в суспільстві, що у свою чергу має зберегти від серйозних правопорушень [9,с.27].

Відомо, що інститут миру брав за основу принцип *intuitu personae* при виборі незалежної сторони для винесення рішення. Передбачається, що саме

це давало право учасникам спору самостійно обрати людину, яка буде уособлювати справедливість, на сучасному етапі - арбітр. Р. Давид [9,с.29]. Наразі сторони теж мають право обирати арбітра або колегію арбітрів.

Відповідно, можна зробити висновок, що арбітражний процес є результатом еволюції інституту миру, зокрема це підтверджується гнучкістю процесу, що яскраво відображає принцип *intuitu personae*, який знайшов свою втілення у праві вибору арбітра.

Слід зауважити, що інститут миру, про який у своїй роботі пише Р. Давид, характеризувався також обов'язковим рішенням, виконання якого зумовлювали не лише санкції у разі його ігнорування, а й те, що нейтральною стороною виступали мудреці, спільні друзі або інші люди, яким довіряли. До речі, саме на цій підставі вважалося, що рішення буде неодмінно виконано. [9,с.30]. Наразі аналогію з арбітражним процесом ми бачимо на етапі звернення до арбітра, який повинен мати гарну репутацію, що є критерієм його вибору та добровільним виконання рішення спору за рахунок довіри до нейтральної сторони та санкціями у разі недотримання досягнутого компромісу.

Аналіз історичних даних, які відображають процеси та методи вирішення конфліктів між людьми, дають можливість зрозуміти, що арбітраж є трансформованим суспільним інститутом. Дана позиція аргументована гнучкістю процесу, що відображається зокрема у можливості вибору нейтральної сторони та виконанні рішення спору в обов'язковому порядку, за ігнорування яке передбачені ряд санкцій. Тому, місце та роль арбітражу в суспільстві як альтернативний метод вирішення спорів, а я також як механізм захисту прав та інтересів є усталеним та таким, що формує довіру серед людей, а відповідно користується попитом.

Поділ права на національне та міжнародне вплинуло на формування видів арбітражу. Тож, сформувався відповідний поділ на внутрішній та міжнародний арбітражі. Загальний аналіз яких буде здійснено у цьому розділі далі.

Проте, даний поділ не ж вичерпним. Так, арбітраж має диференціацію на види відповідно до предмету спору. Наприклад, прийнято поділяти процеси на інвестиційний, комерційний, інвестиційно-державний, тощо. Даний принцип присутній як і в міжнародному, так у внутрішньому арбітражі.

Важливо відокремити такі поняття як «інституційний арбітраж» та арбітраж ad hoc. Перший передбачає виконання функцій на постійній основі, у той час як другий скликається за потреби [7].

Проте, у кожному з видів арбітражу, арбітри та учасники спору застосовують законодавство, що побудоване на загальних принципах арбітражного процесу.

Внутрішній арбітраж зарекомендував себе як ефективна альтернатива судовому розгляду справ. Зокрема, даний процес набуває популярності в розвинених країнах в таких галузях як економіка, будівництво та енергетика. [10,с.5].

Кожна держава самостійно регулює питання арбітражного процесу в межах країни. Відповідно, законодавством передбачені випадки, що передбачають звернення до третейського суду, процес оскарження рішення, вимоги до арбітрів, процедуру призначення суддів, тощо. Проте, основоположні принципи даного методу альтернативного рішення спору залишаються незмінними [11].

Так як даний процес є доволі ефективним та користується попитом, на міжнародному рівні розпочалися активі правові дії з метою гармонізації національних законодавств у сфері регулювання арбітражу. Наслідком цього став документ, що заклав основоположні принципи роботи судів у різних державах - Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу. Більше 70 країн світу вже адаптували положення нормативно-правового акту [11].

Підвідомчість арбітражних судів найбільш актуальна та дозволена законом у справах, які виникли у господарських або цивільних правовідносинах. Сторони спору мають право добровільно звертатися до

арбітражної установи, якщо це не заборонено законом. Таким чином, держава гарантує захист прав та інтересів кожної людини найбільш сприятливими для неї методами, які не порушують верховенство права.

Ряд країн дає право громадянам створювати некомерційні організації на національному рівні, які надають послуги спеціалістів для вирішення спору поза судовим процесом. Наприклад, у США вже протягом багатьох років активно розвивається American Arbitration Association - спілка сертифікованих арбітрів, які допомагають у досягненні компромісу сторонам конфлікту, шляхом практики альтернативних методів [12].

Тому, можна дійти до висновку, що арбітражний процес користується попитом на рівні національних спорів між громадянами, що виникають із найпоширеніших правовідносин. У той час країни активно сприяють розвитку даного інституту: підписують міжнародно-правові акти в даній сфері, гармонізують національне законодавство, не перешкоджають створенню організацій та спілок, що забезпечують реалізацію права громадян на звернення до третейських судів.

Глобалізація світу та тісна взаємодія держав у різних сферах діяльності сформувала правовідносини, в яких присутній іноземний елемент, що у свою чергу на рівні конфліктології стало причиною формування методів вирішення спорів, які виникають між учасниками. Тому, з еволюцією інституційних механізмів на міжнародній арені, набув широкого попиту альтернативний метод вирішення конфлікту - міжнародний арбітраж, який поєднує в собі змагальність, як принцип судочинства, і гнучкість, що проявляється у праві добровільного звернення до даної процедури та можливості вибору незалежних сторін.

«Міжнародний арбітраж» та «міжнародний комерційний арбітраж» слід розглядати як окремі інститути за рахунок паралельних правовідносин, що підлягають врегулюванню у разі протиріч інтересів учасників [13,с.144].

Сторонами у міжнародному арбітражі можуть бути виключно учасники публічно-правових відносин. Тобто, держави, як суб'єкти раніше згаданих

правовідносин владного характеру, наділені правом вирішення спору шляхом третейського розгляду [13,с.144].

Статут ООН у ст. 33 передбачає можливість для держав вирішення конфлікту, який потенційно може бути загрозою для суспільства, шляхом альтернативних методів вирішення спорів, в переліку яких міститься арбітраж. Дане положення у цьому нормативно-правовому акті, який виступає фундаментом діяльності масштабної та впливової організації, дає підставу стверджувати, що даний інститут має усталене місце у міжнародно-публічному праві.

У той час міжнародний комерційний арбітраж має інший склад учасників - суб'єкти міжнародного приватного права, чий спір виник в результаті розбіжностей у цивільно-правовій угоді. Відповідно, предмет спору, а також й сфери, в яких дана процедура дозволена як один із способів досягнення компромісу, будуть різнитися від міжнародного арбітражу.

Доктор юридичних наук І. Побірченко, досліджуючи особливості міжнародного комерційного арбітражу, звертає увагу на таку його особливість, як неналежність до жодної правової системи, що робить його автономним від правових сімей та їх принципів діяльності. Тому, можна стверджувати, що міжнародний комерційний арбітраж прив'язаний лише до контракту [14,с.16]. Даний факт вкотре підкреслює гнучкість процесу, що криється у можливості вільного розвитку процесуальних особливостей арбітражного процесу, адже рамки принципів правової системи відсутні.

При розгляді міжнародного комерційного арбітражу окремо варто акцентувати увагу на арбітрабельності спорів, що передбачає відповідність спору предмету розгляду третейським судом, адже не всі, що виникають між суб'єктами міжнародних приватноправових відносин, підпадають під компетенцію міжнародного комерційного арбітражу. Дане питання регулює кожна держава самостійно на національному рівні, положеннями відповідних нормативно-правих актів.

Наприклад, Україна також встановлює обмеження на діапазон правовідносин, спори яких підлягають розгляду МКА. Так, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» у ст. 38 передбачена можливість звернення до комерційного арбітражного суду, якщо один із сторін є іноземним суб'єктом господарської діяльності. Аналогічна позиція держави закріплена і в частині другій ст.1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Відповідно, аналіз даних нормативно-правових актів є підставою для підтвердження думку, що наведена у попередньому абзаці.

З метою гармонізації процедури проведення арбітражу було розроблено та прийнято Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу, про який раніше згадувалося у поточному підрозділі. Саме даний нормативно-правовий акт відображає потребу суспільства в поліпшенні та гармонізації інституту міжнародного комерційного арбітражу.

Важливою відмінністю внутрішнього арбітражу від міжнародного комерційного арбітражу є те, що другий не підпорядковується державі, адже вона не впливає на формування та діяльність третейського суду. У той самий час країни позбавлені можливості фінансування третейських судів, проте зобов'язані регулювати його діяльність на законодавчому рівні [15,с.13-17].

Аналіз арбітражу через призму історичних здобутків та нормативно-правових актів дозволяє виокремити наступні особливості арбітражу як альтернативного методу вирішення спору:

- має юрисдикційну форму, що знаходить своє втілення зокрема у повноваженнях арбітрів щодо розгляду справи та винесення рішення, що є обов'язковим для сторін [7];

- зберігає змагальний процес сторін при проведенні процедури третейським судом;

- дозволяє сторонам впливати на склад третейського суду, адже учасники конфлікту наділені правом обирати у рівній кількості арбітрів;

- наділяє учасників конфлікту правом вибору часу та місця проведення арбітражу, що також є проявом альтернативності до судового розгляду;

- повинен відповідати загальним принципам правосуддю як найбільшому механізму захисту прав та свобод людини, серед яких верховенство права, рівність сторін та інші фундаментальні риси публічного правопорядку;

З метою повноцінного огляду арбітражу як методу АВС варто проаналізувати суд, так як даний метод є основним механізмом захисту прав та інтересів людей. Даний спосіб найбільш формалізований та не виходить за рамки процесуальних норм. Відповідно, кожен етап чітко регламентований та не може бути змінений за бажанням учасників конфлікту, що не дає змогу характеризувати його як гнучкий метод. Конфіденційною інформація під час судового розгляду справи залишається лише у виключних випадках, адже одним із принципів судочинства є публічність. Зокрема, даний факт є однією із причин небажання представників бізнесу розпочинати процес, враховуючи які репутаційні ризики може понести компанія через розголос тої чи іншої справи. Учасники конфлікту впливають на рішення опосередковано, завдяки принципу змагальності, проте фундаментом рішення постає закон та судді, отже сторони ніяк не можуть приймати активну участь в обговоренні варіантів розв'язання спору, у той час як деякі з досудових методів таке право надають. Так як судовий процес є суворо формальним статус судді окреслює закон, який і передбачає його компетенції, вихід за межі яких практично недопустимий. Отже, даний метод незамінний лише у випадках, коли досудове врегулювання неможливе через високу ескалацію конфлікту або дана можливість прямо заборонена законом, наприклад як це відбувається у кримінальному праві.

Арбітражний розгляд є найбільш схожою процедурою АВС до судового розгляду, адже зберігає принцип змагальності сторін та їх мінімальне залучення до обговорення рішення, проте у даному випадку учасники конфлікту мають право самостійно обрати арбітра, домовитися про час та

місце проведення. Рівень конфіденційності вище, ніж у судовому процесі, проте не на значний показник. Статус арбітра наближений до судді, проте не знімає з нього обов'язку винести рішення обов'язкове до виконання сторонами спору. Тому, на думку автора арбітраж можна назвати більш гнучким судовим процесом.

Отже, проаналізувавши інститути внутрішнього арбітражу, міжнародного арбітражу та міжнародного комерційного арбітражу було зроблено висновок, що даний метод альтернативного вирішення спорів наразі користується попитом серед суб'єктів права, що зокрема зумовило потребу в гармонізації законодавства у частині регулювання роботи третейських судів шляхом розробки та підписанням міжнародно-правового акту- Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торгівельного арбітражу. Зокрема, даний факт дозволяє також стверджувати, що інституції вже перебувають на тому етапі, коли міжнародне суспільство потребує його врегулювання на найвищому рівні, а отже користується не лише попитом, а й довірою, що однозначно дозволяє назвати арбітраж ustalеним методом вирішення конфлікту.

1.3. Медіація як потужне нововведення. Історія становлення та її особливості

Нові правовідносини так чи інакше породжують конфлікти та спори між суб'єктами права, відповідно попит на їх швидке та результативне вирішення невинно зростає. Механізми захисту прав та інтересів щорічно збагачуються здобутками конфліктології, тому не лише удосконалюють вже працюючі інституції, а й будують нові. Так, одним із відносно молодих методів вирішення конфліктів є медіація.

Медіація- це процес, під час якого сторони конфлікту сідають за стіл перемовин запрошуючи до обговорення позицій третю, нейтральну сторону- медіатора (може бути декілька спеціалістів). Завдяки медіаційним навичкам та

формату даної процедури фокус сторін із правових позицій та їх обґрунтування переходить на інтереси учасників, у той час відокремлюючи первинні вимоги. Важливою відмінністю такого механізму вирішення спорів є те, що медіатор сприяє досягненню консенсусу та задовільного рішення для обох сторін, але не виносить його самостійно. Тобто, він лише допомагає сторонам знайти оптимальний варіант виходу із кризової ситуації, залишаючи відповідальність за нього безпосередньо самим учасникам [16,с.29].

Наразі не існує єдиної думки щодо історії становлення інституту медіації. Так, українська дослідниця Т. Кисельова у своїй праці стверджує, що даний інститут існував вже тисячі років, а особливої популярності набув спочатку в ісламському, китайському та японському суспільствах [17]. Проте, на теренах європейських держав та США даний метод АВС можна вважати таким, що зародився дещо пізніше арбітражу та переговорів.

Цікавим питанням під час дослідження постало місце медіації в суспільстві. Інтерес до цього зумовили роботи італійського вченого Джованні Маттеучі, який неодноразово стверджував, що медіацію слід розглядати саме як суспільне явище. Протилежною є думка американської дослідниці Рут Дженнісон, згідно результатів її досліджень, першочергова мета та функція медіації вбачається у зниженні навантаження на судову гілку влади, а отже дане явище можна вважати правовим [18,с.136].

Наразі чимало дослідників за першу точку на хронологічній прямій становлення інституту медіації беруть 1976 рік та зазначають конкретну країну - США. Саме ця країна ознаменувала себе місцем зародження альтернативних розв'язань спорів завдяки проведеній Паундській конференції. Проте, слід зазначати, що 20-те століття в Америці по праву можна назвати період становлення не тільки арбітражу а й медіації, про що вказує створення Федеральної служби медіації та примирення у 1946 р., [19]; у 1960-х роках проведення медіації місцевими громадськими центрами у справах нетяжкими кримінальних правопорушень, досягнення рішення у цивільних спорах та вирішення міжособистісних конфліктів. Не дивлячись на

це, саме Паундська конференція зробила інформаційний прорив для даного інституту, адже під час її проведення були оголошенні «суспільні невдоволення» судовою системою як методом захисту прав та інтересів, що дало нову платформу зацікавлених громадян, які безпосередньо вплинули на формування попиту, а й відповідно модернізації інституту медіації в США.

Європа підхопила тенденцію вирішення конфліктів позасудовим методом. Першою країною, яка адаптувала законодавство до АВС та запровадила медіацію на національному рівні стала Великобританія. Проте, держава не стала запозичувати фундамент діяльності медіації США, на противагу внесла коректи та віддала перевагу не обов'язковій медіації, а ринковому механізму. Так, наприкінці 1980-х рр. була сформована група юристів, чия мета була дослідити доцільність запровадження інституції на теренах держави, враховуючи менталітет громадян, роботу судової гілки влади та законодавчої бази. Результати дослідження показали, що становлення інституту медіації може допомогти розвантажити судову систему та стати відмінною альтернативою навіть арбітражу, не враховуючи суди. У 1989р. в країні розпочали свою роботу Група АВС в Брістолі та Центр ефективного вирішення спорів у Лондоні, які працювали за спільною метою- популяризація АВС та ефективного вирішення конфліктів саме досудовими способами. Вже 1999р. парламентарям було прийнято рішення внести зміни до Правил цивільного процесу, згідно з яким судді мають сприяти вирішенню спору позасудовим шляхом, в переліку яких присутня медіація. Процес становлення інституту медіації активно продовжується й до тепер [16,с.3-14].

Мова цифр також показує результативність та попит медіації, проте не лише в США та Великобританії. Згідно з аналітичними даними китайського уряду, Народний комітет медіації за рік допомагає вирішити позасудовим шляхом більше ніж 7,2 млн спорів, такий показник зумовлений тим, що Комітет працює не лише в містах, а й в селищах [20].

Тому, безсумнівно можна сказати, що медіація це нова інституція, що почала своє становлення у сучасному виді тільки в минулому столітті. У той

час її можна назвати потужним нововведенням як і в США та і в європейських країнах завдяки відсотковому співвідношенню вирішення конфліктів за участю медіатора.

Медіація має виразні особливості серед інших позасудових методів вирішення конфліктів, тому далі буде проаналізовано її принципи та правила для формування загальної картини процесу.

Процедура медіації є конфіденційною, тому вся отримана посередником інформація не може бути поширена за межами діалогу та передана для опрацювання іншій стороні. Закони про медіацію різних держав передбачають відповідальність медіатора за розповсюдження особистої інформації учасників процесу [16,с.29-30].

Сфера бізнесу вбачає в медіації значну перевагу серед інших методів захисту прав та інтересів через економію важливих ресурсів: часу та гроші. Процедура дозволяє вирішувати ряд конфліктних ситуацій за одну зустріч, тобто за один день [16,с.30].

Рішення, досягнуте в результаті медіації буде задовольняти усіх учасників конфлікту, адже нейтральна сторона не приймає його, а лише допомагає порозумітися сторонам. Задача медіатора - змінити фокус з безрезультатного обміну позицій та первинних вимог на пошук та формування істинних інтересів, розставлення їх по пріоритетах, обмін варіантів рішення, що у свою чергу породжує суперечку та в подальшому буде виконано добровільно, адже рішення було прийнято самостійно та добровільно [16,с.31-32].

Медіація як й інші способи досудового врегулювання конфлікту є добровільним процесом, проте є ряд виключних випадків обов'язкового звернення до інституту перед поданням позовної заяви.

Медіація - процес, який характеризується самовизначенням. Дана особливість передбачає здатність сторін дійти консенсусу без силових чи примусових методів, а будувався на принципах добровільності та взаємоприйнятості умов рішення для всіх сторін [16,с.3].

Окремо варто розглянути статус медіатора в процесі. Нейтральна сторона першочергово має бути незалежною, обраною сторонами без зовнішнього тиску та погодженою між ними. У разі, якщо медіатор має своє особисте або фінансове зацікавлення в перемозі тої чи іншої сторони, або рішення у даному спорі прямо чи опосередковано вплинуть на нього, спеціаліст зобов'язаний повідомити про такі факти Центр медіації, який безпосередньо його й призначає на проведення процедури [16,с.31].

Важливою відмінністю від інших способів вирішення конфліктів, як і від судового процесу, так і від арбітражного є те, що незалежна сторона не має права давати оціночну думку щодо ситуації. Виключенням буде оціночна медіація, під час якої спеціаліст висловлює думку щодо правового підґрунття ситуації, ризиків, тощо. Саме концепція неупередженості постає в даній інституції рушієм та особливістю, яка виокремлює її з поміж інших методів АВС.

Повноваження медіатора обмежуються дотриманням всіх етапів медіації, вибір формату зустрічі за погодженням сторін та виду медіації, методологія та навички будуть застосовані. Ще раз варто наголосити, що медіатор не оцінює варіанти запропонованих рішень, а тим паче не приймає його та не оформлює в медіаційну угоду, виключення щодо останнього пункту можливе лише за наявності у спеціаліста юридичної освіти, яка дає можливість укладення угоди спираючись на законодавчі положення [16,с.32].

Гнучкість даного процесу також відображається у тому, що сторони мають право вийти з процесу на будь-якому етапі за власним бажанням та обрати інший шлях вирішення ситуації. Дана перевага неможлива у більшості методів АВС, що ставить медіацію у більш вигідне положення [16,с.30].

Також, характерною ознакою є довільний формат, який може передбачати не тільки колективні зустрічі всіх сторін та медіатора, а й індивідуальні зустрічі спеціаліста з учасниками з метою налагодження комунікації та підвищення рівня довіри.

Аналізуючи інститут медіації неможливо залишити осторонь статистику, яка відображає повну картину результатів процесу. Так, згідно результатів дослідження науковців у Великобританії у 2018 р., яке було проведено на базі Центру ефективного вирішення спорів, саме цей метод вирішення спорів допомагає британським підприємцям в сумі економити близько 3 млрд фунтів стерлінгів щороку. Загалом, 89% конфліктів успішно вирішуються за згодою сторін, 74% яких було досягнуто протягом дня, 15% витрачають декілька днів на пошуки консенсусу. Завдяки дослідженню також можна побачити, що загальна вартість справ, яка вирішується протягом року, зростає у позитивній прогресії. Так, за 2 роки вартість збільшилася на 1 млрд фунтів стерлінгів, враховуючи дані 2016 та 2018 років, проте не беручи до уваги найбільших справ [21].

Тому, можна ствердно зробити висновок, що медіація стала потужним нововведенням на платформі способів досудового вирішення конфліктів, яка характеризується максимальною залученістю сторін до прийняття рішення, чого вони не можуть отримати ані в залі судового засідання, ані в третейському суді. На відміну від переговорів, тут баланс сил буде урівняно за рахунок третьої, нейтральної сторони, чия робота полягає також у контролі дотримання етапів процедури. Проте, медіатор не виносить рішення, ба навіть не дає оціночних суджень щодо варіантів, окрім мінімальних виключень. Статус незалежної сторони регламентується спеціальними законами про медіацію, як і статус судді чи арбітра. Конфіденційність виступає базовим принципом проведення медіації, тому й користується попитом у бізнес сфері. Дану процедуру можна назвати гнучкою не дивлячись на те, що сам процес маж певні етапи, адже сторони мають право вийти з процесу на будь-якому етапі, домовитися про місце та час зустрічі, а також обрати третю сторону.

Проаналізувавши нормотворчі процеси в сферах застосування медіації, процес побудови окремого інституту та його всебічна підтримка, як серед законотворців, так і серед населення, а також відсотковий показник результативності медіації дає підставу однозначно стверджувати, що дане

нововведення є потужним інструментом для вирішення конфліктних ситуацій в країнах різних правових сімей.

Розглянувши принципи роботи інституту медіації можна виокремити ряд особливих відмінностей, які й формують такий попит до його застосування у разі конфліктних ситуацій серед суб'єктів права та бажання держав закріпити його місце в суспільстві, як результативний механізм вирішення спорів, на законодавчому рівні.

Завдяки аналізу трьох методів, переговори можна назвати найбільш усталеним інститутом, адже спираючись на дослідження, саме він став першим механізмом подолання суперечностей. Наступним кроком стала регламентація судового процесу як державного захисту прав та інтересів. Проте, суб'єкти права потребували кращого механізму, який допоможе не лише захистити права та інтереси, а й швидше дійти консенсусу з опонентом, тому зі збереженням принципів проведення судового процесу постав арбітраж. Найбільш молодим інститутом АВС можна назвати медіацію, адже його становлення на державному рівні відбулося дещо пізніше за інших.

Отже, наразі існує не один механізм вирішення спору, що дає можливість суб'єктам права обрати той, який найбільше відповідатиме їх вимогам. Кожен спосіб вирішення спору на досудовому рівні має ряд особливостей, але завдяки їм існує можливість вибору оптимального варіанту.

РОЗДІЛ 2

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ АЛЬТЕРНАТИВНИМИ МЕТОДАМИ. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ПІДТРИМКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ СПІЛЬНОТИ

2.1. Інститут альтернативного врегулювання спору в США. Правові засади та практика

США заслужено можна назвати державою, що має потужний законотворчий механізм, робота якого направлена на створення правового середовища, де кожен учасник має можливість захистити свої законні права та інтереси. Альтернативні методи вирішення спорів в цій країні мають свою цікаву історію завдяки законодавчим змінам та багаторічній практиці спеціалістів в цій сфері.

У даній роботі вже згадувалася основоположна подія для інститутів арбітражу, медіації та переговорів - Паундська конференція 1976 року, друга назва якої «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США». Саме її можна назвати точкою відліку розвитку альтернативних методів вирішення спорів в США та в світі загалом саме як окремих інституцій.

Проте, історія альтернативних методів вирішення спорів зародилася значно раніше. Вчені стверджують, що прототип медіації та арбітражу в США зародилися ще за часів перших американських поселень, модель яких будувалася на міжособистісних контактах, цінностях справедливості та прагненні захисту своїх прав. Суб'єкти права перший час не мали ані централізованої влади, ані відповідної судової формалізованої системи. Тому, вирішували спори та конфлікти шляхом переговорів, під час яких захищали власні інтереси методом залучення третіх осіб задля проведення переговорів з урахуванням балансу сил або з метою отримання рішення від залученого посередника, який був довіреною особою та міг об'єкти оцінити ситуацію з метою вирішення спору [22].

Отже, перша модель постала зародженням найбільш поширеного альтернативного методу вирішення спорів – переговори – спосіб, який набув попиту, другий – медіація - інститут якої наразі в активній фазі розвитку, третій - арбітраж, чий механізм роботи дає надійний захист прав та інтересів суб'єктів права.

Важливо акцентувати на тому, що суд - це формальний процес рішення конфліктів, що виник на етапі побудови держави, у той час як процедури, подібні до альтернативних методів вирішення спорів відійшли на другий план у період занепаду традиційного общинного укладу життя [22].

Тому, можна стверджувати, що процеси, які трансформувалися у сучасні альтернативні методи вирішення спорів набули попиту та поширення у суспільстві ще задовго до їх становлення на державному рівні.

Переговори як альтернативний метод не має окремої інституції та законодавчого акту регулювання їх проведення. Проте, вони згадуються в законах різних сфер права як процес досягнення спільного рішення поза звернення до суду. У той час як арбітраж та медіація набувають статус окремих інституцій, у зв'язку з цим надалі у підрозділі буде акцентовано увагу саме на цих двох методах.

Розвиток арбітражу в США розпочався невдовзі після здобуття незалежності, проте окремої інституції у лавах законодавства одразу не здобув. Так, Закон про патент 1790 р. передбачає створення арбітражної системи для патентних претензій. Слід акцентувати, що на той період рішення було обов'язковим, а спеціаліста призначала кожна сторона за власним бажанням. Не зважаючи на це, до кінця 19-го століття арбітраж не набув рис окремого правового інституту та механізму захисту прав та інтересів [23,с.101].

Формалізація арбітражу розпочалася на початку минулого століття, а відправною точкою у цьому процесі слід вважати подію 1928-го року - прийняття Федерального Арбітражного акту. Проте, роками раніше, а саме 1913-го було створено федеральну Комісію з примирення, яка

спеціалізувалася на трудових спорах, що вирішувалися завдяки роботі арбітражної системи [24].

У 20-х роках минулого століття зусиллями юристів та посередників була розпочала свою роботу Американська арбітражна асоціація. Організація мала приватний характер та засновувалася на добровільній ініціативі спеціалістів. Метою її роботи було поширення застосування альтернативних методів вирішення спорів серед населення та їх утвердження в суспільстві як результативних механізмів захисту прав та відстоювання інтересів поза судовим процесом [25,с.23].

Паралельно з арбітражем розвивалася й медіація, спеціалісти з даної сфери активно працювали в Американській арбітражній асоціації, про яку раніше вже було згадано. Медіація набувала попиту та невпинно доводила результативність такого способу посередництва, тому в США у 1946 р. було створено Федеральну службу медіації та примирення (FMCS). Робота організації сконцентровувалася на трудових спорах.

Відповідно, можна зробити висновок, що першим інститутом у сфері альтернативного вирішення спорів постав арбітраж, у той час як медіація лише розпочинала свій розвиток. Проте, варто зауважити, що зовсім згодом й медіація змогла здобути рівня інституції в державі.

Як вже раніше вказувалося, не дивлячись на роботу арбітрів та медіаторів протягом першої половини минулого століття, ці сфери ще не були формалізовані. Дана ситуація поступово змінювалася, але ривком на законодавчому рівні була Паундська конференція (1976 р.), саме тому вважаю за доцільне акцентувати увагу на результатах її проведення, аби краще висвітлити значимість розбудови та підтримки альтернативних методів вирішення спорів на державному рівні.

Кінець 70-х років ознаменувався для США суттєвими проблемами в судовій системі, про що Уоррен Е. Бергер, який на той час займав посаду Верховного судді, зазначив у своїй доповіді на конференції як факт невдоволення суспільством системою правосуддя. Серед факторів, які це

спровокували він виокремив: високий судовий збір та значні поточні витрати, які пов'язані з судовим процесом; навантаження на суду, що зробила систему не спроможною вчасно реагувати та вирішувати конфлікти як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Саме ці фактори стали одними із причин ініціативи Уоррен Е. Бергера - побудови інститутів альтернативних методів вирішення спорів [26].

Паундську конференцію часто пов'язують з висловом «будинок правосуддя з багатьма дверима». Дана фраза - це ідея професора Ф. Сандера, яка яскраво відображає його бачення майбутнього судової гілки влади. Суть полягає у можливості вибору сторін спору методу подолання протиріч та досягнення рішення поза судовим процесом. Френк Сандера вбачав механізм роботи таким чином: суд повинен мати окремого службовця, чия робота полягала б у попередньому розгляді та аналізі позовів з метою диференціації тих, що можуть бути вирішені без участі судді, а потім би він виносив декілька пропозицій учасникам конфлікту щодо шляхів досягнення компромісу (альтернативні методи вирішення спорів) [27].

Після оголошення результатів конференції, розпочався активний розвиток законодавчих ініціатив, тому до початку наступного століття інститути зазнали суттєвих позитивних змін, що зумовило активне збільшення попиту на послуги медіаторів, арбітрів, а також популярності набули й інші схеми альтернативних методів вирішення спорів, такі як експертна оцінка, міні-суди, тощо. Важливо зазначити, що практично всі сфери правовідносин зверталися до таких способів розв'язання суперечок.

Держава змогла побудувати довіру до нових інститутів шляхом впровадження спеціальних програм на базі кожного штату, які були спрямовані на закріплення судової медіації як метода, який передбачав застосування набору моделей досягнення компромісу: від добровільної до обов'язкової [27].

Цивільне судочинство підпало під державну реформу у 1990-му році, метою якого стало зменшення навантаження на суддів за рахунок скорочення

показників періоду розгляду справ та зменшення витрат безпосередньо на процес. Рішення вбачалося у досудовому регулюванні спорів. Таким чином, було розроблено програми на рівнях штату та федеральному, мета роботи яких полягала у вирішенні зазначених проблем шляхом залучення цих методів до загальної системи цивільного судочинства [28,с.9]. Тобто, вкотре США розглядало систему АВС не лише як механізм захисту прав та інтересів людей, але й як рішення поточних проблем у сфері судочинства.

Наступним кроком держави стало прийняття Конгресом Закону про альтернативне вирішення спорів. Приписами документу було покладено обов'язок на окружні суди створити цілісну програму по впровадженню та застосуванню альтернативних методів вирішення спорів конкретно у їх державному апараті [28,с.9].

На початку 21-го століття попит на позасудові методи вирішення спорів сягнув високих показників, а тому держава відчула потребу у врегулюванні методів окремим законодавчими приписами. Якщо арбітраж вже мав такий документ - Федеральний Арбітражний акт, про який вже згадувалося у роботі раніше, то медіація, яка вже набувала популярності, такого не мала до 2003-го року. Саме за цей рік законотворці розробили законопроект щодо врегулювання процедури медіації та прийняли його. Назва документу - Модельний закон США «Про медіацію».

Активний законотворчий процес у даній сфері зумовив потребу не лише у підвищенні кваліфікації вже практикуючих спеціалістів, а й у комплексній підготовці студентів. Тому на початку поточного століття американські університети та правові школи включали у навчальні програми години вивчення та опанування методів досудового вирішення конфліктів [28,с.10].

Проаналізувавши законотворчий шлях становлення інституцій можемо виокремити трудові та цивільні спори як такі, що підлягають досудовому врегулюванню альтернативними методами, серед яких медіація, арбітраж, посередництво тощо. Наразі конфлікти, які виникають із цих сфер досягають

позитивного рішення для всіх сторін конфлікту шляхом звернення до інститутів АВС.

Проте, не лише у сфері юриспруденції медіація та посередництво мають місце бути. Так, дані методи системи АВС набули популярності і в інших соціальних сферах. Наприклад, громадська сфера, яка включає в себе управління ресурсами, проблеми етнічних спільнот, питання навколишнього середовища, тощо. Практика штатів США відображає, що завдяки посередництву та загалом залучення третьої, нейтральної сторони вдається не лише дійти до компромісу, а й побудувати нові соціальні програми [29,с.440].

Статистичні дані результативності застосування альтернативних методів в США краще розглядати окремо по штатах, адже деколи вони суттєво різняться, про що буде зазначено згодом, а тому при середньому арифметичному показник не буде відповідати дійсності.

Кожен штат робить підсумок роботи судів за певний проміжок часу, серед який зазначає відсоток спорів, що було передані або вирішені на досудовому етапі завдяки методам АВС. Першим штатом, який адаптував законодавчі зміни та почав активно застосовувати досудові методи, які є частиною АВС, був штат Флорида. Територіальна одиниця здійснює аналіз по округах, що зумовлено різними культурами населення, а й відповідно рівня правової свідомості. Так, найменший показник передачі справ на досудове врегулювання шляхом медіації, арбітражу, тощо становить приблизно 33%. Тобто, саме у такому відсотковому співвідношенні учасники конфліктів передають справу добровільно погоджуються або за винятком - це вимога закону, спеціалістам зі сфери АВС [29,с.443].

Штат Нью-Йорк також активно впроваджує в судову систему ряд методів АВС. За період 2002-2009рр. (7 років) близько 300 000 справ було передано у той чи інший метод АВС. Місто Нью-Йорк застосувало нові інституції приблизно у 100 000 справах, у той же час й сільські округи не стояли осторонь. Так, округ Гамільтон застосовував альтернативні методи приблизно у 100 спорах [29,с.443].

Відсоток вирішених справ суттєво різниться від штату, проте середній показник становить 45%. Справи, які були передані на досудове врегулювання методами АВС були ними вирішені у 41% [29, ст. 443].

Округ Вестчестер показав найкращий результат застосування альтернативних методів вирішення спорів за даний період, його показник досягнення рішення без втручання суду сягнув 60-70% [29,с.443].

Така відмінність у показниках може бути наслідком некомпетентності спеціалістів, адже інститути були доволі новими. Даний висновок можна зробити спираючись на той факт, що в окрузі Вестчестера на той час університети активно запроваджували курси посередників, медіаторів, тощо. Тому, сама ця громада мала не лише попит та предмет для роботи, але й спеціалістів, як і з високою кваліфікацією (викладачі освітніх програм), так і молодих, амбітних початківців (студенців освітніх програм).

Враховуючи той факт, що наразі в США активно створюються організації об'єднань арбітрів, медіаторів та інших спеціалістів зі сфери АВС, відділення у юридичних компаніях, які працюють у сфері АВС та навіть спеціалізовані компанії по наданню послуг посередництва можна ствердно сказати, що показники залучення справ до нових інститутів та їх результативність будуть зростати наступні року. На формування даного твердження вплинула й міжнародна спільнота, яка застосовує міжнародний комерційний арбітраж як потужних механізм захисту прав та інтересів підприємців, тобто на міжнародній арені альтернативні методи набувають попиту серед суб'єктів права.

Проаналізувавши історію становлення інститутів досудових методів вирішення спорів в США можна дійти висновку, що процес становлення зайняв не одне століття, але кожне з них мало великий вплив та ніс за собою позитивну реформацію. Таким чином, наразі АВС став невід'ємною частиною судочинства США, яке у свою чергу просуває його широке застосування, зокрема у цивільному процесі. Завдяки законодавчим змінам та високим показникам результативності методів, суб'єкти права у багатьох випадках

добровільно звертаються саме до цих інститутів, маючи на меті подолати непорозуміння та досягти компромісу за короткий проміжок часу та з меншими фінансовими витратами у порівнянні із судовим процесом.

2.2. Альтернативні методи вирішення спорів у європейських країнах

Альтернативні методи вирішення спорів наразі користуються довірою серед суб'єктів права в романо-германській сім'ї. Задля того, аби такі інститути як медіація та арбітраж стали надійним механізмом захисту прав та відстоювання інтересів, держави поклали десятки років на законотворчу роботу. Законодавство в Європі має дещо схожі принципи та фундаментальні засади роботи інституцій, проте певні моменти все такі різняться у зв'язку із відмінностями у роботі гілок влади, історії, правосвідомості громадян, тощо. Тому, питання АВС в романо-германській правовій системі буде розглянути через призму порівняльного аналізу.

На європейській законодавчій арені першою країною, яка наважилася зробити крок у сторону від судових процесів, як єдиного методу захисту прав та інтересів, стала Великобританія. Кооперація юристів наприкінці 80-х рр. минулого століття зробила вагомий внесок у розвиток інститутів АВС, адже завдяки їх аналітичній роботі, було зібрано ряд даних на підтримку запровадження нових способів вирішення конфліктів. Їх вектор був направлений на вивчення проблем системи цивільного правосуддя та шляхи їх вирішення, якими в подальшому і стала побудова нових інституцій в державі [6,с.14].

Початком законодавчих трансформацій стали зміни у Правилах цивільного провадження у 1998 році. Було прийнято рішення доповнити нормативно-правовий акт статтями, зміст яких націлений на легалізацію нових форм вирішення спорів, такі як медіація, арбітраж, експертна оцінка, тощо. Окрім цього, статті передбачають комплекс заохочувальних дій з боку суду

задля добровільного звернення учасників спору. Так, суддя має запропонувати сторонам висловитися щодо можливості досягнення компромісу завдяки інститутам АВС та повернення справи на досудовий етап. А також, за необхідності прояснити всім учасникам конфлікту їх права та обов'язки у разі прийняття пропозиції щодо вирішення справи іншим методом [30,с.2].

Проте, ще до змін цивільного законодавства почали набувати популярності комерційні організації, що надавали послуги посередництва. Так, у 1989 р. промислові компанії та провідні юридичні компанії висловили бажання у запровадження нового ринку - надання послуг системи АВС. Тому, вже того року було створено дві прибуткові незалежні організації: Група АВС у Брістолі та Центр ефективного вирішення спорів у Лондоні. Нормативно-правових актів на рівні держав на той час не було, тож регуляторами їх діяльності стали власні статuti, які окреслювали повноваження посередників, права та обов'язки сторін, що приймають участь у конфлікті, процес проведення різноманітних процедур, тощо [16,с.14]. Тому, на момент становлення інститутів, фізичні та юридичні особи вже були знайомі принаймні на мінімальному рівні з процесами та механізмом їх роботи.

Протягом наступних 10-и років після внесення змін у Правила цивільного провадження юристи та судді активно давали експертну оцінку новій системі. Так, у 2004 році Апеляційний суд, який є найвищою інстанцією у складі вищих судів Англії та Уельсу, виніс свою думку щодо заохочення сторін звертатися до інститутів АВС. Думка одностайно спиралася на добровільність та неможливість запровадження механізмів як обов'язкової процедури. У 2010 р. під час звіту щодо роботи цивільної судової системи, головний суддя Англії та Уельсу лорд Руперт Джексон зробив великий акцент на витратах, що пов'язані з провадженнями, та системі АВС як механізму вирішення цієї проблеми. В його доповіді прослідковується прихильність до нових інституцій та наданні переваги добровільному зверненню сторін до альтернативних методів [30,с.2].

Тому, на відміну від США, Великобританія обрала шлях добровільного залучення суб'єктів права до АВС. Проте, за умисне ухилення від посередництва чи інших методів вирішення спорів, окрім судового, суддя має право накладати на сторони грошові санкції.

Не дивлячись на таку відмінність у підході застосування АВС, Великобританія демонструє гарні показники результативності. Вважаю за доцільне розглянути показники роботи інституту медіації, як відносно молодого альтернативного методу вирішення спорів. Так, середній показник сумарної вартості спорів, що розглядаються медіатором становить 9 млрд. фунтів стерлінгів [31].

Отже, можемо зробити висновок, що навіть за відсутності обов'язку звернення до таких інститутів АВС як медіація, до прикладу, попит серед громадян та їх довіра критично не знижується. Даний факт яскраво відображає переваги безпосередньо альтернативних методів як окремих механізмів вирішення спорів.

Континентальна Європа з меншою від Великобританії інтенсивністю розпочала адаптацію законодавства до побудови нових інститутів. Ймовірніше за все, даний факт пов'язаний із ліпшою судовою системою, яка на межі другої половини минулого століття не потребувала активних змін з метою збереження довіри громадян до правосуддя, що зокрема відбувалося у США.

Не дивлячись на продуктивну роботу судової гілки влади, країни все таки приймали нові механізми АВС як рішучий крок для побудови кращого захисту прав та інтересів суб'єктів права. Тому далі буде розглянуто підхід Австрії до адаптації та модернізації інститутів АВС.

Альтернативні методи вирішення спорів тут теж знайшли своє призначення у цивільних спорах. Дану сферу вже не одне століття регулює Загальний цивільний кодекс, який невпинно наповнюється новими нормами з 1812 року. Відповідно, принципи здійснення цивільного судочинства теж регулюють саме цим нормативно-правовим актом. Одна із його статей

закріплює принцип *ultima ratio*, який за словами багатьох австрійських юристів знайшов своє сучасне відображення саме в альтернативному підході вирішення спорів. Австрійські законотворці наслідували приклад Великобританії та не покладають обов'язок на учасників конфлікту звертатися до позасудових шляхом досягнення рішення. У той же час, судді зобов'язані роз'яснити сторонам право на звернення до інститутів АВС. Зокрема, згідно правилам цивільного судочинства, під час першого судового засідання суддя зобов'язаний зробити внесок для досягнення мирової угоди [32].

Процес арбітражного розгляду в Австрії регулюється наразі регулюється чинною Четвертою главою Процесуального кодексу, яка була прийнята у 2013 р. Метод аналогічно до більшості країн теж застосовується у комерційних спорах та за наявності в них іноземного елемента. Також, нормами передбачено обмеження права на звернення до арбітражу, серед яких сімейні спори, спори, предметом яких стало право власності [33].

У той час медіація розпочала свій розвиток у законотворчій сфері дещо раніше. Так, наразі чинним залишається федеральний нормативно-правовий акт від 2003 р., який йменується Законом про медіацію у цивільних спорах. Його положення чітко регламентують проведення процедури, а також окреслюють статус медіатора [34].

Наприклад, закон передбачає контроль реєстру медіаторів Міністерством юстиції та включення до нього лише тих спеціалістів, які відповідають критеріям віку - від 28 років, рівню професійного навчання - не менше 220 акредитованих годин підготовки у навчальному закладі, який має право здійснювати навчальний процес даної спеціальності, тощо. Тобто, статус медіатора визначає не окрема організація, яка надає його послуги, а безпосередньо держава шляхом закріплення вимог на законодавчому рівні. А також, Закон про медіацію у питаннях цивільного права надає право практикувати як самостійний суб'єкт права, так і бути членом тої чи іншої компанії або організації, яка надає послуги посередництва, медіатора, тощо. Важливо також виокремити, що професію медіатора було внесено до переліку

номенклатурних професій. Таким чином, в Австрії поширена практика заснування спеціалізованих у сфері АВС юридичних компаній, або побудова окремого відділення в її складі з аналогічною метою.

Країни Східної Європи доєдналися до тенденції запровадження АВС на початку 2000-х рр. Країна, яка однією із перших розпочала трансформації законодавства згідно умов запровадження арбітражу та медіації стала Боснія і Герцеговина. До речі, показники ефективності адаптації нових інститутів наразі одні із найвищих з поміж сусідніх країн, дані на підтвердження чому буде надано далі.

Становлення арбітражу відбулося у період прийняття Цивільного процесуального кодексу в 2003р., протягом року було прийнято також і Правила організації та роботи Арбітражного суду. Проте, за певними даними, які надають юристи, існує ряд факторів, які вказують на те, що арбітражні суди створювалися після Другої світової війни. Проте їх компетенції обмежувалася побутовими справами, тому великого значення ця інституція не набула. У той час як саме прийняття Правил організації та роботи Арбітражного суду стало відліковою точкою у становленні сучасного інституту арбітражу та закріплення його як частини системи АВС [35].

Як показує аналіз становлення інститутів арбітражу та медіації, перший зазвичай закріплювався на законодавчому рівні роками раніше за другий. Документ, який регулює процедуру медіації в Боснії та Герцеговині був прийнятий у 2004 р. та має назву Закон про процедуру медіації [36].

Держава зробила великий вплив на розвиток інституту медіації. Так, у 2003 р. вона прийняла участь у проекті за підтримки Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку, мета якого полягала у побудові важливого регуляторного органу інституту - Боснійську Асоціацію Медіаторів. Через два роки ця організація взяла на себе обов'язок ведення реєстру медіаторів, що свідчить про високу довіру до органу з боку держави. Важливо акцентувати також на коротких часових проміжках розбудови нових інститутів та відсутності негативного впливу на їх якість.

У період з 2003-2006 рр. завдяки застосуванню медіації у комерційний спорах, бізнесу вдалося реінвестувати заблоковані активи, загальна вартість яких становить 13,5 млн. доларів США [16,с.16].

Паралельний аналіз становлення АВС в країнах Європи дало можливість чітко сформулювати висновок, що у більшості випадків, першочерговою причиною держав легалізації нових методів вирішення спору стають проблеми в національній судовій системі. Так як безпосередньо процедури мають єдині принципи проведення, то основна відмінність полягає саме у законодавчому формулюванні роботи інститутів, на кшталт системи контролю за спеціалістами, вимогами до них, тощо.

Проте, не дивлячись на відмінності у нормативно-правових актах, система АВС у кожній країні, яка була досліджена, демонструє свою потужність та результативність.

Тому, країни Європи розпочали та продовжують активну законотворчу роботу над вдосконаленням механізмів альтернативних методів вирішення спорів.

2.3. Міжнародно-правові акти, що окреслюють роль медіації як нового інституту вирішення спорів та їх значення

Аналіз системи альтернативних методів вирішення спорів через призму історичних подій та законотворчих змін на державному рівні вказує на те, що інститут медіації є наймолодшим, адже його становлення відбулося роками пізніше за арбітраж, а відповідно і переговорів. Тому, вважаю за доцільне проаналізувати реакцію світової спільноти шляхом ознайомлення з міжнародно-правовими актами, які регулюють процедуру медіації, містять її основоположні принципи, права та обов'язки сторін, тощо.

Національне законодавство неминуче пов'язане з міжнародним правом, адже перше доволі часто залежить від другого, зокрема у разі наслідування дуалістичної концепції з приматом міжнародного права в державі [37, с.234].

Таким чином, передбачається, що норми законодавчих документів не мають суперечити положенням ратифікованих міжнародних або регіональних документів. Тому, однозначно можна стверджувати, що аналіз міжнародно-правових актів у сфері медіації дасть змогу більш ширше дослідити питання ролі та значення нового інституту в суспільстві.

Європейський Союз (далі - ЄС) це перше масштабне об'єднання, яке на своєму рівні прийняли документ, що поклав на держав-членкинь обов'язок адаптувати національні законодавства до створення інституту медіації та його популяризацію як ефективного методу вирішення спорів. Мова йде про Директиву № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах [38].

Варто зазначити, що для прийняття зазначеного нормативно-правового акту було проведено масштабну роботу юристами з різних країн ЄС по дослідженню АВС, де медіацію було розглянуто як окремий інститут. Так, під час позачергового засідання Європейської Ради (далі- Ради) в м. Тампере у 1999 р. 15-16 жовтня було прийнято рішення щодо розробки країнами нових методів захисту прав та інтересів, що позитивно будуть сприяти на доступ до правосуддя, які вбачалися саме в альтернативних методах. Таким чином, держави будуть розвивати свободу, безпеку та правосуддя.

Вже наступного року, у травні, Рада висновок по альтернативним методам вирішення спорів у цивільному та комерційному праві. Своім змістом документ акцентував на тому, що судове співробітництво у даних категоріях справ, необхідні для результативного та прозорого функціонування судової системи держав. Зокрема завдяки цьому, можна вважати, що однією із цілей запровадження АВС, зокрема й медіації, є захист та гарантія дії права на справедливий суд.

У 2002 р. Європейською Комісією була презентована світові Зелена книга про альтернативні методи вирішення спорів в цивільному та комерційному праві. Це стало своєрідним підсумком дослідження взаємозв'язку АВС із захистом права на справедливий суд. В ході її розробки та безпосередньо

ознайомлення з нею держав, було проведено чималу кількість освітніх консультацій, що мали на меті прояснення переваг та можливих заохочувальних заходів за рахунок застосування безпосередньо медіації.

Саме цей ряд важливих юридичних подій стали базою для Директиви №2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах.

Документ має на меті забезпечити доступ до правосуддя, що є частиною політики ЄС, яка реалізується шляхом запровадження медіації в державах-членках об'єднання та одночасно це дає можливість суб'єктам права вирішувати конфлікти в окреслених спорах більш економічно ефективно та швидше [38]. Тому, аналізуючи вступну частину документу можемо сказати, що ЄС визнає медіацію як потужне нововведення, а тому воно відіграє важливу роль як інститут з метою захисту прав та інтересів, який не поступається судовому процесу за результативністю.

Директива №2008/52/ЄС покладає обов'язок на держави, які є членками ЄС, побудувати механізм надання послуг медіаторів, який у свою чергу не буде залежати від державного фінансування. Умови передбачає збереження гнучкості процесу, незалежність сторін процесу та кваліфіковану допомогу третьою стороною [38].

Важливо виокремити, що документ забороняє кваліфікувати інститут медіації як вторинний варіант вирішення конфлікту у зв'язку з добровільним виконанням досягнутого рішення [38]. Дане положення вкотре закріплює інститут медіації, на умовній шкалі суспільної необхідності, на рівні із судовим процесом, що переконливо вказує на його значимість у суспільстві як результативного механізму.

Щодо положень Директиви №2008/52/ЄС, які безпосередньо регулюють процедуру медіації та побудову його інституту, варто зазначити, що документ встановлює принципи, що в свою чергу мають стати частиною національного законодавства в сфері медіації, серед яких конфіденційність та добровільність звернення до процедури. А також, норми документу окреслюють сфери

застосування механізму інституту медіації, затверджують дефініції основних визначень, основні умови роботи медіатора, права та обов'язки сторін.

Тому, однозначно можна стверджувати, що Директива №2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах стала рішучим кроком до затвердження інституту медіації на рівні ЄС, адже окреслила необхідність його роботи та основні правила дії системи.

Документом, який показав значимість інституту медіації на рівні світу, стала Сінгапурська конвенція про медіацію (далі - Конвенція), прийнята Генеральною Асамблеєю ООН та підписана 07 серпня 2019 р.

Варто зазначити, що Статут ООН, пунктом першим статтею 33 визнає посередництво, яке у ряді нормативно-правових актів прирівнюється у значенні до медіації, як метод вирішення спору [39]. Тому, можна вважати, що медіація як механізм реалізації права на захист прав та інтересів була закріплена до її фактичного становлення як інституту.

Побудова нової інституції відбувалася поступово. Проте, саме прийняття Конвенції стало важливим кроком до закріплення інституту на міжнародному рівні та його визнання як ефективного способу досягнення компромісу в процесі конфлікту.

Причиною розробки документу стала відсутність механізму захисту прав сторін у питанні виконання досягнутих в результаті медіації угод. Міжнародні комерційні спори доволі часто вирішуються шляхом звернення саме до цієї процедури, принципи проведення якої вже були закріплені у різних міжнародних нормативно-правових актах. Проте, жоден з них не виступав регулятором порядку виконання угоди [40]. Добровільне виконання рішення сторонами є завершальним етапом у розв'язанні конфлікту, яке свідчить про результативність процедури примирення. Проте, забезпечення укладених угод та їх дотримання теж потребувало механізму захисту.

Проблема комерційної медіації вбачається у складній структурі виконання угод, що яскраво відображається на прикладі трансферу коштів,

який вимагає залучення до процесу банків, які відповідно перебувають у різних юрисдикціях. Тому, одна із основних цілей звернення до інституту медіації- швидке процес вирішення конфлікту зводилася нанівець за рахунок довгого процесу виконання досягнутої угоди [16,с.23].

Розробку Конвенції проводила робоча група Комісії ООН з права міжнародної торгівлі, яка протягом трьох років (2015-2018 рр.) займалася дослідженням проблеми та оптимальними шляхами її вирішення. Серед держав-підписанток наразі є США, Китай, Україна, Сінгапур, Катар та інші, в загальній кількості документ підписало на 53 країни станом на січень 2021 р.

Сфера дії Конвенції окреслена першою статтею, яка передбачає, що її норми не застосовуються до угод, укладених у сфері сімейного та трудового права, а лише до тих, що стали результатом вирішення комерційного спору та зафіксовані у письмовому вигляді. А також, передбачаються обмеження дії документу щодо угод, укладених внаслідок судового розгляду чи тих, які затвердженні суддею або мають форму судового рішення та бути приведеними у виконання або угода є арбітражним рішенням.

Також, були встановлені вимоги до формату угоди, укладеної сторонами в результаті проведення медіації, серед яких: наявність документу, що підтверджує факт проведення процедури та безпосередньо сама угода, підписана сторонами. Саме такий перелік згідно вимогами Конвенції необхідно подати до суду для приведення угоди в дію [41]. Таким чином передбачаються істотні вимоги щодо угоди, укладеної за результатами проведення медіації, з метою виконання її положень.

Конвенція покладає обов'язок на держави, які її підписали, забезпечувати виконання угод, підписані внаслідок досягнення рішення завдяки медіації. Такий обов'язок передбачає застосування положень національного цивільного законодавства та ряду спеціальних заходів для досягнення цієї мети, одночасно не суперечивши стаття Конвенції.

Тому, можемо зробити висновок, що Сінгапурська конвенція про медіацію вкотре відобразила настрої міжнародної спільноти до інституту

медіації як захисту прав та інтересів, а також як захист права на доступ до справедливого судочинства. Відповідно до яких, медіація виступає ефективним варіантом рішення комерційного спору, навіть у разі, якщо сторони перебувають у різних юрисдикціях.

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти міжнародного та регіонального характерів, можна стверджувати, що інститут медіації, не дивлячись на свій відносно молодий вік, вже набув популярності та став предметом для масштабного дослідження юристами з різних країн світу, що у свою чергу свідчить про зацікавленість суб'єктів права у його пізнанні та подальшій розбудові. На такий перебіг подій вплинули зокрема наступні фактори: можливість прийняти самостійно рішення, яке буде обов'язковим до виконання, реальний шанс вирішити спір за один день, право вибору медіатора, місце та часу проведення зустрічі, рівний баланс сил завдяки залученню нейтральної сторони а також неможливо залишити без уваги меншу формальність, що позитивно впливає на загальний психологічний стан людей.

Тому, інститут медіації вже отримав почесне місце серед інших альтернативних методів вирішення спорів, які мають більш довгу історію та практику, на міжнародному рівні та однозначно характеризується як ефективний спосіб досягнення компромісу.

РОЗДІЛ 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ

3.1. Історія становлення інституту медіації в Україні та його загальна характеристика (на підставі аналізу Закону України «Про медіацію»)

Конституція України статтею першою закріплює, що держава є демократичною та правовою держава [42]. Саме ці два принципи можна виокремити як першочергові в основі розбудови міцної судової системи, що покликана вирішувати конфлікти шляхом захисту прав та інтересів населення держави. Проте, враховуючи кількість звернень до судових апаратів, однозначно можна стверджувати, що держава потребує декілька підходів до вирішення спорів населення та має докладати зусилля до розробки нових інституцій, що будуть покликані доповнювати систему.

Окрім цього, важливо акцентувати на тому, що людина виступає найвищою цінністю держави, а тому її права потребують надійного юридичного захисту. У своїх роботах науковиця Оніщенко Н.М. зазначає, що тільки реалізація права підтверджує рівень державних гарантій, а не сам факт його декларування. Тому, законотворці мають бути зацікавленими у запровадженні механізмів реалізації прав, адже тільки в такому випадку можна вважати державу правовою [43,с.18].

Враховуючи дані підстави можна стверджувати, що саме вони є фундаментальними соціальними причинами побудови інституту медіації в Україні як механізму вирішення спорів, який гарантує захист прав та інтересів населення, яке стало стороною в конфлікті.

Проте, на нашу думку, основною причиною становлення інституту медіації стала неспроможність держави вирішувати ряд конфліктів сталим

інструментом - зверненням до суду. На підтвердження цієї думки виступає ситуація, що склалася на Донеччині у 1989 р., коли держава не змогла власними інструментами вирішити конфлікт між органами влади та працівниками шахт, який призвів до масових протестів [44]. Так, Україна погодилася прийняти допомогу від США у формі залученні їх спеціалістів до вирішення конфлікту. Дві американські організації: Федеральна служба медіації та примирення і Американська асоціація арбітрів запропонувала своїм спеціалістам зі сфер арбітражу та медіації прийняти участь у досягненні компромісу між сторонами і безумовно з метою захисту робітників [Там само]. Варто зазначити, що у більшості країн світу, а також серед тих, які було проаналізовано в роботі у попередньому розділі, побудова інституту медіації теж розпочалася саме з трудових конфліктів.

За допомогою співпраці цих двох організацій та України стало можливим досягнути результатів не лише у питанні врегулювання конфлікту держави та працівників, а й у питанні побудови інституту медіації. Щодо першого: американські спеціалісти шляхом популяризації арбітражу та медіації залучили психологів Донецьку до науково-практичних семінарів, на яких ділилися набутими знаннями та методологією вирішення конфліктів. Щодо другого: у 1994 р. донецький «Психологічний Центр», члени та членкині якого були залучені до семінарів, за підтримки американської неурядової організації «Пошук спільної мови» запустили в дію перший Український центр медіації. Невдовзі до проєкту було долучено й інших донорів, серед яких зокрема United States Agency for International Development (далі – USAID), фонд «Євразія», тощо. Така підтримка міжнародної спільноти дала можливість новій організації розпочати свою роботу у 8-ми містах України [45,с.6].

Невдовзі, держава почала розглядати їх роботу як суспільно необхідну діяльність, адже довіра до судової гілки влади не могла похизуватися високими показниками. Зокрема, вже у 1997 р. відбулася перша передача справи з суду на процедуру медіації. Тому, через рік, у 1998 р. Україна зробила

важливий крок у визнанні медіації як потужного альтернативного методу вирішення спорів шляхом створення Національної служби посередництва і примирення, робота якої спрямована на вирішення трудових спорів [46,с.75-76].

На момент заснування вищезгаданих організацій університети не надавали освітні програми за фахом «медіатор», тому початкову теоретичну навчальну базу спеціалісти здобували завдяки лекціям та семінарам з американськими колегами. А також, були здійснені наукові поїздки в США з метою набуття практичних знань та досвіду. Стажування в американських організаціях допомогло підвищити компетентність українських медіаторів. Навчання та безпосередньо практика здійснювалися у сфера господарського, трудового, сімейного права та захисту прав споживачів [16,с.18].

Як вже раніше згадувалося, американська організація «Пошук спільної мови» доклала вагомих зусиль для побудови інституту медіації в Україні. Так, у 2002 р. почала свою діяльність ще одна організація, яка поставила за мету надання послуг посередників та медіаторів - мова йдеться про БО «Український центр порозуміння». Дане об'єднання утворилося саме на базі роботи організації із США «Пошук спільної мови», яка протягом 10-ти років активно здійснювала свою практику, працюючи під назвою «Пошук спільної мови в Україні». Нова організація стала її правонаступницею, при цьому зберігаючи свої основні функції, серед яких не тільки надання послуг посередництва, а й соціальна, освітня, тощо. Регулярно за підтримки організації проводилися лекції та тренінги на тему АВС як для державних службовців, так і для інших зацікавлених людей з різних сфер діяльності [16, с.19].

Завдяки потужній популяризації своєї діяльності, представники «Українського центру порозуміння» були залучені до робочих груп при міністерствах та відомствах, метою роботи яких було дослідження питання медіації та шлях побудови нової інституції. Також, члени організації входили до складу Комісії з верховенства права при Президентові України та приймали

активну участь у законотворчому процесі становлення інституту медіації, вони активно висловлювали свої позиції та просували їх серед своїх колег по групах. правонаступником даної організації став Інститут миру і порозуміння [16,с.20].

Наступні роки роботи медіаторів в Україні можна охарактеризувати як «активна популяризація методу», адже було створено не одне об'єднання спеціалістів з даної сфери, які налагоджували контакти з іноземними колегами, результатом чого стала тісна кооперація українських медіаторів з посередниками різних держав та залучення приватного сектору до вирішення конфліктів саме завдяки проведенню медіації.

Отже, історія становлення інституту медіації розпочалася ще за довгі роки до його визнання на законодавчому рівні як правової інституції. Проте, кожен з етапів мав свої позитивні результати та новизну в дослідженні процесу для народу України.

Днем визнання державою медіації як процесу, що здатен ефективно вирішувати конфлікти, стало прийняття Закону України «Про медіацію» (далі-Закон) 16 листопада 2021 року, який вже 15 грудня того ж року набрав чинності [47]. Закон дає основоположні засади для проведення процедури, серед яких: дефініції основних понять, визначення принципів роботи та сфери дії інституту, прав та обов'язків сторін, статусу медіатора та вимог до його кваліфікації, етапів безпосередньо самої процедури та вимог до неї.

Нормативно-правовий акт дає визначає процедуру медіації у пункті четвертому статті 1-ї, як позасудовий шлях вирішення конфлікту за участі третьої сторони- медіатора, який сприяє ненастанню негативних наслідків або вирішенню вже сформованого конфлікту завдяки переговорам між сторонами. У той же час залучення до цього процесу не може бути насильницьким, адже базується на добровільності, а інформація, здобута в результаті проведення медіації залишається конфіденційною.

Враховуючи аналіз законодавств у сфері медіації різних країн світу, а також нормативно-правових актів, зміст яких спрямований на врегулювання

інституту, можна стверджувати, що дефініція поняття «медіація» відповідає міжнародній практиці.

Дія інституту медіації поширюється на широке коло суспільних відносин, які вичерпно перераховані у першому пункті 2-ї статті Закону. Так, процедура медіації може бути застосована у спорах цивільного, господарського, сімейного та адміністративного характерів, а також при вирішенні спору, що впливає з адміністративного правопорушення та навіть у кримінальних провадженнях, з метою примирення сторін. Тобто, сфера застосування медіації має доволі широке коло правовідносин.

Важливо акцентувати на тому, що Закон захищає права та інтереси третіх осіб, які не є сторонами в конфлікті. А так, забороняється звернення до інституту медіації у разі, якщо конфлікт впливає або може вплинути на законні права та інтереси людей, які не є його учасниками (треті особи). Таким чином, документ гарантує правовий захист не лише сторонам спору, а й третім особам.

Передбачається, що звернення до інституту медіації може відбутися як і до початку судового розгляду чи арбітражу, так і під час їх здійснення. Також, сторони мають право розпочати процес медіації на етапі досудового розслідування та під час виконання судового рішення. Завдяки цьому держава надає право фізичним особам повернутися до АВС на будь-якому етапі конфлікту, таким чином досягти згоди та позитивного рішення для обох сторін навіть у розпал судового процесу. Даний факт можна виокремити як резонну перевагу інституції.

Закон присвячує другий розділ статусу медіатора, його правам та обов'язкам. Так, передбачаються кваліфікаційні вимоги до спеціалістів та норми їх професійної етики. Важливим нововведенням можна назвати початок роботи реєстру медіаторів, адже завдяки цьому фізичні особи зможуть уникнути звернень до некваліфікованих спеціалістів. Враховуючи, що згідно другого пункту 3-ї статті Закону проведення медіації не впливає на термін позовної давності, важливо не нехтувати процесуальними термінами. Цим же

розділом передбачаються права медіатора в ході проведення процедури, його обов'язки та відповідальність.

Медіація- структурована процедура, як зазначає законодавча база, тому третій розділ Закону закріплює основні вимоги її проведення. Також, розділ включає в себе перелік прав та обов'язків сторін конфлікту під час проведення медіації. Передбачається, що угода укладена за результатами проведення медіації підлягає обов'язковому виконанню, адже у разі супротиву чи неналежного виконання, сторона має право звернутися до суду.

Неодноразово під час викладу матеріалу було згадано про гнучкість процесу медіації. Даний факт зокрема вбачається у пункті сьомому статті 18 Закону, яка передбачає можливість розширення переліку прав та обов'язків сторін медіації за їх спільною згодою шляхом закріплення їх у договорі про проведення медіації.

Таким чином, під час написання першого розділу був здійснений аналіз інституту медіації на загальних засадах, в ході якого було описано основні принципи роботи інституту. Ознайомившись із Законом можна дійти висновку, що інституту медіації в Україні відповідає набутим стандартам, адже на законодавчому рівні були закріплені такі його принципи: добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора, самовизначення та рівність прав сторін.

Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що інститут медіації в Україні має самобутній шлях становлення, який з роками вдосконалюється та характеризується позитивною динамікою. Проведений аналіз свідчить, що даний альтернативний метод вирішення спору має попит серед суб'єктів права, який з часом тальки збільшується. Відповідно, зростає кількість спеціалістів даної сфери та безпосередньо учасників конфліктів, які звертаються до процесу медіації з метою досягнення швидкого та позитивного результату.

Правове регулювання інституту відображає його основні принципи до яких можна віднести: гнучкість, добровільність та самовизначення.

Положення Закону України «Про медіацію» свідчать про достатній рівень захисту прав та інтересів всіх сторін процедури медіації. А також, варто відзначити, значну увагу законотворці приділили статусу медіатора, вимогам щодо його здобуття та врегулюванню надання послуг медіатора шляхом запровадження єдиного державного реєстру, що в свою чергу гарантує фізичним особам, які звернулися до інституту, звернення до кваліфікованого спеціаліста, який має право на проведення процедури та пройшов спеціальну підготовку.

Безумовно, законодавчий розвиток інституту наразі починає робити свої перші кроки, але прийняття Закону не лише запустило механізм побудови інституту медіації як альтернативного методу вирішення спорів, а й зробило це на доволі високому рівні.

Що стосується порівняльного аспекту аналізу, можна виокремити, що поточний стан інститутів АВС, зокрема медіації в США та країнах Європи відображає їх ефективність та популярність. Так, країни, які вже не перший рік практикують заохочення звернення сторін спору до нових інститутів захисту прав та інтересів: переговори, арбітраж та медіація, змогли розвантажити судову систему та допомогти своїм громадянам у вирішенні спірних ситуацій з економією їх часу та коштів. Варто звернути увагу на те, що судді в країнах Європи пропонують сторонам під час першого судового засідання звернутися до альтернативних варіантів досягнення консенсусу, таким чином популяризуючи методи. У той час як Україна наразі даний метод залучення до нових інститутів не використовує.

Також, неможливо оминати міжнародну спільноту, яка активно агітує держави знаходити шляхи поліпшення системи АВС та заохочувати своїх громадян звертатися до цих інститутів, шляхом прийняття міжнародно-правових актів, чільне місце серед яких посідає Сінгапурська конвенція про медіацію, які не тільки дають фундамент національним законодавствам але й популяризують АВС як гідну альтернативу судовому процесу. Тому, альтернативні методи вирішення спору наразі мають високий показник рівня

розвитку, адже державотворці активно долучають до міжнародних договорів, які регулюють дану сферу, також приймають нормативно-правові акти для більш злагодженої роботи інститутів. Суб'єкти права у свою чергу створюють професійні об'єднання з метою надання послуг посередництва як в Україні, так і закордоном. Відповідно, попит на арбітражний розгляд, переговори та медіацію спровокував доволі гарну пропозицію для учасників конфліктів.

3.2. Проблеми та перспективи розвитку інституту медіації в сучасних реаліях українського суспільства

Становлення в державі нового інституту - це завжди довгий процес, який не завершується прийняттям єдиного нормативно-правового акту. Загалом, можна стверджувати, що трансформація інституцій це невпинна робота, адже суспільство та його потреби змінюються в процесі розвитку світу, тому законотворці мають наполегливо працювати, аби правове регулювання працювало на користь населення. Тим паче, коли мова йде про механізм вирішення конфліктів і захист прав та інтересів громадян.

Проаналізувавши історію становлення інституту медіації в Україні можна побачити, що саме суспільство зробило перші кроки до його побудови, а отже він є необхідним для держави. Згодом, органи влади теж почали активно приймати в цьому участь та розглядати медіацію як вдалий механізм для вирішення конфліктів позасудовим процесом, тому розпочали процес адаптації законодавства до його впровадження. Не дивлячись на те, що медіація розпочала свою практику на теренах України ще від початку здобуття незалежності, основоположний нормативно-правовий акт, який став регулятором інституції, було прийнято наприкінці 2021 р.

Відповідно, спершу однозначно можна стверджувати про те, що початок розвитку інституту на законодавчому рівні відбувся нещодавно. Тому, він потребує ретельної уваги та детального аналізу кваліфікованих спеціалістів, аби завдяки їх досвіду країна створила більш міцний правовий фундамент

інституту. Наразі, результати застосування процедури медіації вказує на те, що Закону України «Про медіацію» та ряду внесених змін до законодавства з метою адаптації документу, вистачає для того, аби інститут системно та структуровано діяв у сфері вирішення конфліктів. Проте, на думку авторки, законотворчий процес має продовжуватися, адже в його трансформації можна віднайти потужний механізм захисту прав та інтересів в сучасному українському суспільстві.

По-друге, враховуючи, що саме інтерес суспільства до медіації з боку психологів та юристів став каталізатором його розвитку, можна впевнено висловити думку щодо того, що інституція має великий потенціал в українському суспільстві. А також, важливе значення має досвід зарубіжних країн, що був описаний у попередньому розділі, який відображає інтерес до медіації з боку органів влади.

Коли мова йде про впровадження нового правового інституту в суспільство, варто в першу чергу розглянути соціальні чинники, які безпосередньо впливають на його розвиток серед суб'єктів права, а не в законодавчій площині. Серед них варто виокремити наступні критерії: правову культуру населення, рівень довіри до нового інституту, ступінь обізнаності роботи процедури та сприйняття суб'єктами права специфіку правосуддя, що в свою чергу базується на власному досвіді.

Правова культура в Україні, за оцінкою деяких юристів, переживає етап девальвації права, що тягне за собою низький рівень довіри до держави та її законам як надійного захисту їх прав та інтересів [48,с.283]. Цей факт зумовлює те, що нові інститути, що покликані стати рятівниками в конфліктних ситуаціях, можуть сприйматися негативно через правовий нігілізм. Необхідність досягнення високого рівня правової культури полягає також у тому, що без цього успішне здійснення державних реформ по впровадженню нових інститутів стає практично неможливим [49,с.306]. Отже, запровадження інституту медіації в широкі кола населення залежить від

правової культури українського суспільства. Тому, під час трансформації інституту медіації державі варто звертати увагу і на цей чинник також.

Довіра суб'єктів права до інституту медіації в будь-якому випадку буде сформована завдяки їх внутрішнім переконанням щодо судової системи та права в цілому. Ситуація пов'язана з тим, що останні два соціальні явища люди прирівнюють до всіх нових інституцій, метою роботи яких визначається вирішення конфліктів [50,с.112]. До них долучається і медіація. Відбувається такий розвиток подій за рахунок недостатньої обізнаності суб'єктів права в системі АВС та можливостей врегулювання спорів ще на досудовому етапі.

Колишній Міністр юстиції Республіки Словенія пан Алеш Залар був залучений до обговорення щодо запровадження в Україні системи роботи АВС. За результатами власного спостереження він наголосив, що держава загалом звертає мало уваги на популяризацію досудових методів врегулювання спорів, серед яких є медіація. Саме відсутність роботи довідко-інформаційних відділів, метою яких мала б бути саме популяризація АВС, призводить до того, що сторони спору звертаються до закріпленого механізму захисту прав та інтересів - суду [51,с.52].

Як вже раніше зазначалося, через відсутність державних компанії з поширення знань про методи АВС та їх інститути, а також невисокий показник рівня правової культури населення, виникла проблема розрізнення інституту медіації та судового методу вирішення спорів. Конституція України закріплює за судовою гілкою влади гарантії захисту прав та інтересів населення. Тому, у суспільстві сформувала думка щодо єдиного механізму їх захисту - судовий процес. Так як довгі роки суб'єкти права зверталися до суду, звичною практикою для них став факт прийняття рішення не учасниками спору, а суддею, що суперечить принципу самовизначення - основоположному принципу медіації.

Отже, соціальними чинниками, які найбільше впливають на роботу інституту медіації, на нашу думку, є недостатній рівень правосвідомості та необізнаність суб'єктів права в новій системі роботи АВС.

Подолання зазначених проблем можливе завдяки освітньому процесу об'єднань медіаторів, який вбачається у збільшенні кількості публікацій з базовими поясненнями принципів та переваг роботи з медіацією на їх офіційних сторінках в мережі. Важливу роль у формуванні довіри суспільства до інституту медіації має також проведення семінарів та лекційно-практичних занять з метою освоєння медіаційних навичок для самостійного вирішення конфліктних ситуацій. Щодо заходів органів державної влади, то на думку автора, результативним буде запровадження медіації як обов'язкового досудового етапу в певних категоріях спору. Ще одним важливим кроком може стати винесення суддею під час першого судового засідання пропозиції щодо можливості звернення до інституту медіації, якщо це дозволяють умови конфлікту. Таким чином, за рахунок об'єднання державних та недержавних сил, суспільство згодом досягне рівня правосвідомості та довіри до правових реформ, яких буде достатньо для добровільного звернення до інституту медіації ще на досудовому етапі.

Перспективи розвитку інституту медіації у вирішенні господарських, цивільних, трудових та сімейних спорів можна вважати такими, що безумовно сягають високих показників. Як бачимо, на даний факт вплинуло законодавче врегулювання та досвід зарубіжних країн, який відображає регулярне добровільне звернення до інституту медіації учасників конфлікту. Тому, при аналізі перспектив розвитку медіації вважаємо за доцільне акцентувати на необхідності її застосування у громадах. Таким чином, у даній роботі інститут медіації розглядається не лише як процес досудового врегулювання спору, а й інструмент налагодження комунікаційних ліній між суб'єктами права, що дасть можливість уникнути конфліктних ситуацій в майбутньому.

Медіація - потужний інструмент співробітництва в громаді та відмінний метод поліпшення життя її мешканців. Чудовим прикладом даного твердження виступають події в м. Пирятин, які відбувалися протягом 2008-2010 рр. Так, у 2008 р. в місті юристи та психологи почали активно

досліджувати процедуру медіації у зв'язку з тим, що саме їм міська прокуратура виявила бажання передавати ряд справ з метою примирення.

Завдяки тісній співпраці з представниками влади вдалося не лише примирити сторони конфліктів, а й здійснити популяризацію процедури медіації. Згодом було проведено семінари, кругли столи та лекцій для всіх бажаючих, під час яких здійснювалася освітня робота у сфері АВС та особливу увагу було приділено знайомству саме з медіацією, поширення її основних принципів та цілей роботи. Завдяки цій роботі вдалося покращити соціальні чинники (зокрема мова йдеться про ті, що були описані в підрозділі раніше), які впливають на результативність роботи інституту в суспільстві та підписанні Договору про співпрацю щодо впровадження медіації між місцевою прокуратурою та громадською організацією міста. [52,с.93] (спростити). На підставі домовленостей здійснювалися регулярні медіаційні зустрічі між правопорушниками та потерпілими, в результаті яких вдавалося досягати рішень, що згодом виконувалися на добровільній основі.

Окрім цього, медіацією згодом почали цікавитися і навчальні заклади. Згодом, у місцевих школах була запроваджена система шкільної служби порозуміння. Завдяки вчасному вирішенню конфліктних ситуацій вдалося зменшити рівень підліткової злочинності [52,с.94].

Таким чином, медіація стала ефективним інструментом вирішення поточних проблемних питань та конфліктів в громаді, в результаті чого відзначається покращення роботи її державних органів в цілому.

Отже, перспектива розвитку медіації в сучасному українському суспільстві не зупиняється на досягненні регулярних звернень до процесу як досудового методу вирішення спорів, а виходить на рівень покращення діяльності громад завдяки впровадження нової інституції.

В умовах глобалізації та активної співпраці між країнами і організаціями важливим показником перспективності можна виокремити зацікавленість іноземних колег у співпраці. Так, ще у 2008 р. Європейський Союз почав активно сприяти популяризації та розвитку медіації в Україні. Проте, не лише

від імені об'єднання надходила різного виду підтримка. Виявили бажання допомогти державі опанувати новий метод Великобританія, Швейцарія, Польща та інші. Швейцарська агенція зацікавилася діяльністю Українського центру порозуміння, тож долучила своїх співробітників до надання різних видів допомоги українським колегам. Цей тандем був спрямований на проекти щодо місця медіації в кримінальних справах протягом 10 років. Рада Європи в на початку 2000-х рр. активно допомагала Україні реформувати систему правосуддя, тому у 2006-2007 рр. була проведена програма під назвою «Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів». Програма розглядала систему АВС, зокрема, інститут медіації [45,с.20].

Наразі фокус міжнародної співпраці змінився із запровадження проєктів в Україні на обмін досвіду колег, що здійснюється за рахунок мобільності організацій, члени та членкині яких активно приймають участі у тренінгах, програмах стажувань, тощо. Таким чином, держава почала активну роботу у сфері медіації самостійно, при цьому не втративши зв'язки з колегами з різних країн світу.

Таким чином можна дійти висновку, що АВС в тій частині суспільства, де правосвідомість дещо вища за рахунок специфіки їх сфери діяльності (психологи, конфліктологи, юристи та суміжні професії) має великий попит і як механізм вирішення спорів, так і як нова галузь для освоєння.

Отже, ефективне впровадження інституту медіації передбачає подолання ряду соціально-правових проблем, як от рівень правосвідомості та необізнаність про принципи та переваги роботи інституту. У той же час, аналіз діяльності медіаторів в Україні дозволяє виділити форми їх діяльності, зокрема: добровільні об'єднання з метою проведення навчальних сесій з медіації, впровадження медіації в громадах, що свідчить про поступове усунення чинників, що гальмують більш широке застосування медіації як альтернативного методу вирішення спорів.

Перспективи розвитку відносного молодого інституту важко переоцінити, адже як показало дослідження, він заручився підтримкою суспільства з боку юристів та психологів, міжнародної спільноти та законотворців.

3.3. Третейські суди в Україні як спосіб вирішення спорів у цивільних та господарських правовідносинах

У попередньому підрозділі було вказано про те, що завдяки положенням Основного Закону України сучасне суспільство держави сприймає судовий орган як єдиний дієвий механізм захисту їх прав та інтересів, що спричиняє попит на інститут судочинства. У той же час неможливо ігнорувати факт великого навантаження на суди, які потребують допомоги шляхом реалізації реформ, зокрема у сфері роботи АВС в умовах поточних потреб українського народу.

Тому, питання розвитку альтернативних методів вирішення спорів в Україні завжди було актуальним. Так, першим кроком до затвердження системи АВС на теренах України можна назвати розбудову третейських судів як звернення до арбітражного процесу, який у свою чергу є одним із представників системи АВС.

Перед початком викладення результатів дослідження роботи третейських судів в Україні, важливо окреслити дефініції понять «третейський суд» та «арбітраж», які використовують в національній та іноземній правових доктринах як синонімічні значення. В українському законодавстві використовується поняття «третейський суд» у зв'язку із правонаступництвом України нормативно-правової бази УРСР при розпаді СРСР [53,с.3].

Відповідно, з юридичної події правонаступництва впливає сам факт існування механізму реалізації права на справедливий суд шляхом звернення до арбітражного розгляду в правовій системі України (як країни правонаступниці) ще до її незалежності. Проте з моменту її здобуття,

третейські суди довгий час перебували під впливом недієвого, архаїчного законодавчого врегулювання, яке було розроблено за часів перебування держави у складі СРСР [53,с.3]. Така ситуація неодмінно створила несприятливі умови розвитку інституту в умовах незалежності на перших етапах.

Третейські суди постали в суспільстві як врегульований механізм реалізації права на справедливий суд і безпосередньо захист прав та інтересів у 2004 р. з прийняттям Закону України «Про третейські суди». Зокрема, на це вказує його 3-тя стаття, в якій держава наділяє органи захищати майнові та немайнові права суб'єктів права, як фізичних так і юридичних осіб.

Пункт другий статті 1-ої Закону України «Про третейські суди» передбачає звернення до інституту при вирішенні цивільних та господарських спорів, з певними обмеженнями у законодавстві. Наступним положенням нормативно-правовий акт закріплює за третейськими судами незалежність та їх недержавний статус.

Інститут арбітражу в обличчі третейських судів в Україні має право здійснювати правосуддя на його загальних принципах, але з урахуванням ряду відмінностей від судів загальної юрисдикції, які й наділяють арбітражний процес характерними ознаками альтернативних методів вирішення спорів, серед яких: добровільність утворення суду, можливість розгляду справи судами *ad hoc*, добровільної згоди третейських суддів на їхнє залучення до справи, тощо [54].

Подання заяви до третейського суду в цивільних та господарських спорах можливе як і за добровільною згодою сторін, так і за наявності учасників конфлікту третейської угоди, яка може бути оформлена у вигляді окремої письмової угоди або застереженням у договорі. Таким чином, стаття 12 Закону України «Про третейські суди» закріплює за цим інститутом широкі повноваження при вирішенні конфлікту, основне з яких - винесення законного рішення по справі, що буде обов'язковим до виконання. Зокрема останнє відображає ставлення держави до інституту та його діяльності, яке в питанні

значень рішень прирівнюється до рішень судів загальної юрисдикції. Тому, на підставі даного факту впливає високий рівень значимості даного інституту в суспільстві.

Варто окреслити основну практику третейських судів, яка стала каталізатором реформування його правового регулювання. Так, перші роки роботи інституту, законотворці не передбачили важливе обмеження їх компетенції, що стало причиною масових правопорушень у сфері нерухомого майна та земельних ділянок. Третейські суди були залучені до кримінальних махінацій, предметом якого стало нерухоме майно. Проте, держава зреагувала на ситуацію та у 2009 р. внесла правки до Закону України «Про третейські суди», доповнивши статтю 6-ту пунктом про заборону розгляду третейськими судами спорів щодо нерухомого майна. Наслідком таких змін стало скорочення кількості третейських судів та помітне зниження активності їх державної реєстрації [55,с.19].

Відзначається, що з 2010 року основним видом справ, які розглядає третейський суд стосуються стягнення боргів. Банки та кредитні установи почали розглядати цей інструмент як швидке та економічно вигідне погашення заборгованостей їх клієнтами.

До речі, певний час відзначалося збільшення рівня довіри до третейських судів *ad hoc*, а не постійно діючих. Тому, сторони конфлікту все частіше зверталися до першої форми [55,с.19].

При дослідженні роботи третейських судів було виявлено, що не всі зареєстровані органи ведуть свою діяльність. Так, певний відсоток від загальної кількості постійно діючих третейських наразі не виконує покладених на інститут функцій [55,с.21]. З одного боку це може стверджувати про необізнаність населення щодо роботи такого інституту та можливості вирішення спору альтернативним методом, що повертає до проблеми правосвідомості та обізнаності населення у питаннях інституційних реформ. А з іншого - навмисне скорочення їх діяльності з метою залучення таких

органів в майбутньому до кримінальних махінацій, які зокрема відбувалися до 2009 р. у справах щодо нерухомого майна та земельних ділянок.

На думку автора, неможливо оцінити роботу інституту, який має на меті захист прав та інтересів населення країни та швидке вирішення їх конфліктів без аналізу соціальних факторів. Зокрема, мова йде про загальну обізнаність суб'єктів права у принципах роботи третейських судів.

У 2018 р. Фондація DEJURE оголосила звіт аналітичної та статистичної роботи щодо стану розвитку третейських судів в Україні, яку здійснювала протягом семи місяців.

Так, серед опитаних ними людей, які є представниками різних професій станом на момент опублікування їх праці, 59% знають про існування третейських судів, серед яких 82% розуміють їх основну відмінність від суддів загальної юрисдикції, а 19% вважають його інструментом лише для стягнення заборгованостей [55,с.34-35].

Держава робить кроки на зустріч ефективній роботі третейських судів в Україні. Так, у 2020 р. Шмигаль Денис Анатолійович ініціював законопроект, який передбачає внесення ряду змін до правового регулювання їх роботи (№3411 від 29.04.2020). Наразі документ очікує на друге читання [56].

Мета реформи полягає у відновленні довіри до третейського розгляду та вдосконаленні порядку їх утворення. Одним із центральних питань постала велика кількість недіючих, але офіційно зареєстрованих арбітражних судів. Рішення проблеми вбачається у запровадженні дозвільно-карного механізму як до вже існуючих органів, так і для майбутніх. Проте, така система передбачається лише для постійно діючих третейських судів [57].

Для судів ad hoc планується введення їх декласування, що позбавить можливості регулювати виконання їх рішень завдяки співпраці з державними органами [57]. Таким чином, це призведе до штучного спаду рівня звернень до такої форми суду.

Аналізувати такі зміни через призму досвіду зарубіжних країн доволі складно, адже більшість з них активно взаємодіють зі всіма інституціям, які

покликанні сприяти виконанню судових рішень, що винесено чи то третейськими судами, чи то судами загальної юрисдикції. Тоді як Україна має певні прогалини в комунікаційних лініях [58].

За оцінками юристів, однією із центральних проблем низького показнику звернень полягає у відсутності надійного механізму забезпечення виконання рішень третейських судів, що спричинено недостатньою мірою реалізації контрольної функції судами загальної юрисдикції. Тому, законопроект може не дати очікуваних результатів, а навіть нести рівень зашкодити розвитку інституту [58].

Законодавчі положення передбачають обов'язковість обговорення змісту законопроектів про внесення змін до чинних нормативно-правових актів з суб'єктами їх впливу. Зокрема такий регламент дій передбачає Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». У даній ситуації, до розробки мали бути залучені працівники третейських судів та спеціалісти органів, чия робота пов'язана з першими.

Проте, за словами голови Третейського суду при АУБ, заступника Голови Третейської палати України Анатолія Жукова, заходи із залучення спеціалістів сектору не було здійснено. Так, на сторінках електронної юридичної газети у лютому 2020 р. пан Жуков затвердив, що таке ігнорування процесуальних норм може вартувати некоректній роботі реформи, наслідком якої стане погіршення роботи інституту [59].

На жаль, за результатами дослідження можна зробити висновок, що потенційні учасники конфліктів знають про факт існування такого інституту, проте не сприймають третейський суд як повноцінний інструмент вирішення спорів доволі широкого спектру, а обмежують його функцію стягуванням заборгованостей.

Так як процес розгляду законопроекту триває на період написання даної роботи, оцінити співпрацю держави та спеціалістів з даної сфери неможливо. Проте, факт ігнорування критики вже досвідчених працівників інституту на початку розробки документу залишається.

Таким чином, можна дійти висновку, що АВС у формі третейського суду - це ефективний та зручний інструмент для вирішення конфліктів, адже спираючись на його правове регулювання він відповідає основним принципам АВС, а сама процедура має міцний фундамент для прийняття органами законних рішень швидко та з меншими економічними витратами у порівнянні з судами загальної юрисдикції. Проте, питання його ефективності спирається на механізм реалізації положень Законів України.

Також, аналіз показав стурбованість держави у трансформації третейських судів, адже парламентарі підтримують законодавчі зміни положень нормативно-правових актів, які спрямовані на поліпшення врегулювання інституту, а відповідно і його діяльності в цілому. Проблемою лиш виступає те, що до підготовки таких змін не завжди залучаються практикуючі спеціалісти з даної сфери.

Звичайно, наразі існують прогалини у питаннях контролю діяльності третейських судів та його сприйняттям суспільством. Проте, враховуючи інтерес держави та стурбованість спеціалістів до розвитку всіх методів системи АВС, що також було висвітлено у попередніх підрозділах, можна без сумніву переконатися у майбутній позитивній трансформації інституту та його швидкий розвиток.

Варто також звернути увагу на досвід зарубіжних країн в цій сфері задля здійснення порівняльного аналізу дії інституту арбітражу. Відповідно до законотворчих дій різних держав, переважна більшість розпочали не тільки поліпшувати вже набутий механізм АВС, а й розширювати його. Так, ми можемо спостерігати за розбудовою інституту арбітражу, як вже сталого методу із системи альтернативних способів вирішення спору. Юридичні особи країни Європи та США звертаються до методу доволі часто з метою вирішити спір та заощадити ресурси, тому популярності набувають приватні організації, які надають послуги посередників. А також, великі юридичні компанії спрямовують свої ресурси на побудову нових відділів, сфера роботи яких буде наданням послуг кваліфікованих спеціалістів зі сфери альтернативних методів

вирішення спору. Відповідно, враховуючи такий попит з боку підприємців можна зробити висновок про дієвість арбітражного процесу. Варто зауважити, що цей попит тісно залежить від дій держави. Так, державні органи контролюють виконання арбітражних рішень, у той час як Україна має в даному питанні певні прогалини, що негативно відображається на ступені довіри до третейських судів та не дає можливості набути статус сталого механізму вирішення спорів, який користується довірою населення.

ВИСНОВКИ

Протягом наукового дослідження, результатом якого стала дипломна робота, було проаналізовано альтернативні методи вирішення спорів, а саме історію їх розвитку, модернізацію згідно сучасних потреб, нормативно-правове регулювання інститутів як в Україні так і в зарубіжних країнах та безпосередньо результативність роботи деяких видів АВС.

Для досягнення поставленої мети було здійснено комплексний правовий аналіз поточного стану інституту альтернативних методів вирішення спорів в різних країнах та безпосередньо їх діяльність, проте спершу було здійснено саме історичний аналіз їх становлення. Зумовлено це потребою формування повноцінної картини розвитку АВС. Тому, було взято до уваги процес формування переговорів, арбітражу та медіації.

Завдяки цьому було зроблено висновок, що механізми, які висвітлені в роботі мали місце ще задовго до їх розбудови в обличчі державних інститутів. У той же час, за наявності мінімального регламентування процесів, вони користувалися попитом у населення. Безумовно, види АВС на той момент були дещо відмінними від сучасних, проте основоположні принципи застосування збереглися й дотепер. Зокрема, можна викормити право учасників спору на вибір третьої нейтральної сторони, що ми можемо спостерігати і в правилах проведення медіації, і в регламенті роботи арбітражу, а також право на добровільне звернення до таких процесів. А також, зберігся й попит на їх застосування та значимість в суспільстві як дієвий механізм захисту прав та інтересів, і відповідно результативний спосіб вирішення спору.

Таким чином можна стверджувати про те, що новітніми можна назвати лише інститути як нормативно-правове регулювання їх роботи, але не самі види АВС та зокрема їх суспільне значення.

Наразі більшість країн світу закріпили на законодавчому рівні регламент роботи системи АВС, тим самим відобразивши їх значення, адже законодавчі

акти регулюються також і виконання рішень, досягнутих шляхом застосування даних методів, що відображає юридичний захист не лише сторін спору, а й наслідки їх дій.

Активно до видів АВС звертаються громадяни США. До того ж, саме цю країну можна назвати місцем народження альтернативних методів вирішення спорів як інститутів та визнаних механізмів, за допомогою яких можна швидко та результативно вирішувати спори і конфлікти. Окрім цього, саме в системі АВС вбачали рішення проблем американського судочинства, що згодом стало реальністю. Таким чином, Україна може запозичити деякі законодавчі кроки для вирішення поточних проблем судової гілки влади, про які зазначено у вступі до роботи.

Сполучені Штати Америки розпочали шлях становлення інститутів арбітражу та переговорів у минулому столітті після Паундської конференції, яка відбулася у 1976 р. Протягом років держава працювала над побудовою інститутів та досягла гарних результатів- добровільне звернення суб'єктів права до інститутів АВС у разі виникнення спору зі сфери цивільного судочинства, що свідчить про наявність довіри до системи та її результативність.

Країни Європи теж наразі мають потужну систему АВС та їх гідне нормативно-правову регулювання. Проте, формування інститутів та їх активний розвиток розпочався декількома роками пізніше. Так, першою країною, яка зацікавилася процесами системи АВС стала Великобританія та почала адаптувати під них законодавчі положення. Згодом почали до цієї тенденції долучатися й інші країни.

Проте, не зважаючи на різний часовий проміжок їх становлення та відповідно умовний часовий розрив у їх формування, можна виокремити дві основні подібності, а саме причину становлення інститутів та їх результат. Так, причиною звернень держав до легалізації інститутів стала незадовільна робота судової системи. А результати реформ вбачаємо у розвантаженні судів, як перевага становлення інститутів для держави та можливості швидше

вирішувати спори із меншими витратами часу та коштів, як користь для суб'єктів права.

Міжнародна спільнота підтримує позитивні правові реформи, тому було здійснено аналіз нормативно-правових актів, які регулюють процедуру медіації як відносно нового інституту системи АВС. Варто зазначити, що наразі арбітраж та медіація розвиваються умовно паралельно, проте перша роками раніше розпочала своє становлення у вигляді інституту практично у кожній з країн, у той час як медіацію легалізували згодом.

Європейський Союз став першим міжнародним об'єднанням, яке питання альтернативного вирішення спорів поставив на такий рівень. Завдяки науковим групам спеціалістів було прийнято Директиву № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради, що регламентувала посередництво як можливість допомоги при вирішенні комерційних та цивільних справах. Проте, до прийняття документу було здійснену не однорічну роботу по дослідженню АВС та розроблено нормативно-праву базу для Директиви.

Завдяки цьому можна побачити стурбованість спільноти реформацією систем та їх прагнення уніфікації законодавств, що дозволить покращити роботу інституту медіації. Відповідно, системою зацікавлена не одна держава, а велика країна світу, що в свою чергу відображає потребу у подальшому розвитку.

Україна своїми діями відображає прагнення створити дієву платформу вирішення спорів та вбачає реалізацію цієї можливість теж у запровадженні інститутів АВС. Так, спершу було легалізовано арбітраж, що стало лиш наслідком правонаступництва після розпаду СРСР. Проте, державотворці зуміли побачити ряд недоліків та зробили ряд спроб для їх усунення. Наразі третейські суди перебувають на порозі великої трансформації, яка може покращити результати їх діяльності.

Інститут медіації в Україні розпочав своє становлення зі здобуттям державою незалежності. Процедура користувалася популярністю серед вузького кола спеціалістів зі сфери психології, юриспруденції та суміжних.

Проте, навіть за таких умов активно розвивалася та мала підтримку колег з інших країн. Не дивлячись на діяльність медіаторів, Закон, що врегульовує процедуру медіації було прийнято лише наприкінці 2021-го року. Безумовно, цей крок став великим досягненням для держави, гарною можливістю зменшити навантаження на судову гілку влади та побудовою нового механізму для результативного вирішення спорів, витрачаючи на це менше ресурсів.

Проаналізувавши законодавчі кроки України можна дійти висновку, що держава планує адаптувати систему до ефективного впровадження нових інститутів. Проте, за умови лише початку цих дій виникає чимало проблемних питань, які, варто зазначити, підлягають виправленню. Тому держава має потенціал розвинути систему АВС до рівня, коли до інститутів суб'єкти права звертатимуться добровільно, а держава всебічно сприятиме цьому.

Дослідження відобразило потребу сучасного суспільства у механізмі вирішення їх спорів з меншими часовими та грошовими витратами, ніж того потребує судовий розгляд, та потребу держави у розвантаженні судів. Тому, чимало країн та міжнародне суспільство в цілому підтримують ідею розвитку альтернативних методів вирішення спору як необхідних елемент державної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спектр О. Особливості розвитку та застосування альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів в Україні / Спектр О.. // Український часопис міжнародного права.. – 2013. – №1. – С. 135–140.
2. Олександра К. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів / Кармаза Олександра. // Підприємництво, господарство і право. – 2020. – №5. – С. 13–18.
3. Любченко Я. Альтернативні методи вирішення спорів / Любченко Я.. – Харків, 2018. – 249 с.
4. Блінов О. А. Б 695 Психологічне забезпечення переговорного процесу : навч. посіб. / О. А. Блінов. — К. : НАУ, 2013. — 248 с.
5. Світлана Г. Тактики и стратегии ведения переговоров / Гурієва Світлана. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет Фрагмент книги, 2015. – 132 с.
6. Переговори VS Медіація [Електронний ресурс] // Вища школа адвокатури НААУ. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hsa.org.ua/blog/peregovory-vs-mediatsiya/>.
7. Definition of Arbitration [Електронний ресурс] // International Arbitration Information by Aceris Law LLC. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.international-arbitration-attorney.com/definition-of-arbitration/>.
8. Mustill M. Arbitration: History and Background / Mustill M., 1989. – 43-56 с. – (Journal of International Arbitration,).
9. Rene D. Arbitration in International Trade / Rene D., 1985. – 428 с. – (The Hague: Kluwer Law and Taxation Publishers).
10. Loukas A. Mistelis. Arbitration Rules-National Institutions-2nd Edition / Loukas A. Mistelis, Laurence Shore, Hans Smit. – USA: JurisNET,LLC, 2011. – 1248 с.
11. Arbitration Laws of the World [Електронний ресурс] // International Arbitration Information by Aceris Law LLC – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.international-arbitration-attorney.com/arbitration-law-of-world/#:~:text=Domestic%20arbitration%20laws%20determine%20rules,injunctions%2C%20the%20availability%20of%20measures.>

12. American Arbitration Association (AAA) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.adr.org/>.
13. Правові аспекти діяльності міжнародного комерційного арбітражу. / Гуменюк В.. // Право України. – 2008. – №4. – С. 139–145.
14. Діяльність міжнародного арбітражу в Україні та його міжнародні зв'язки. / Побірченко І. // Право України. – 2011. – №1. – С. 8–21.
15. Цірат Г. І. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посів / Цірат Г. І.. – Київ: Алерта, 2002. – 410 с. – (Правова єдність).
16. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду – Київ, 2021. – 124 с. – (Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі).
17. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова. // Право України. – 2011. – №11. – С. 225–245.
18. Pendakis A. The Bloomsbury Companion to Marx / A. Pendakis, I. Szeman, J. Diamanti. – UK: Bloomsbury Publishing, 2021. – 680 с. – (Bloomsbury Academic).
19. Murray, J. S. Mediation and other optional ADR processes / Murray, J. S., 1996. – 357 с.
20. Kimberlee K Kovach. Mediation : principles and practice / Kimberlee K Kovach. – USA: MN : Thomson/West, 2004. – 397 с.
21. Mulrooney J. Reviewing the 2018 Eighth CEDR Mediation Audit [Електронний ресурс] / Joseph Mulrooney // mediatelegal. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://mediatelegal.co.uk/cedr-mediation-audit/>.
22. Richard L Abel. The Politics of informal justice / Richard L Abel. – New York: Academic Press, 1982. – 338 с. – (2 volumes).

23. Cadmus a papers series of the south-east European Division of the World Academy of Art and Science (SEED-WAAS). // The wealth of nations revisited. – 2011. – С. 100–105.
24. Sanchez V.A. Towards a History of ADR: The Dispute Processing Continuum in AngloSaxon England and Today / Sanchez V.A.. // THE OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION. – 1996. – С. 1–39.
25. Frances Kellor. American Arbitration: Its History, Functions and Achievements / Frances Kellor., 1999. – 280 с.
26. Causes of Popular Dissatisfaction with the Administration of Justice, speeches at a national conference, 70 F.R.D. 79-246 (1976).
27. Carrie Menkel-Meadow. Mothers and Fathers of Invention: The Intellectual Founders of ADR. Georgetown Law School Publications. 2000.
28. Elena Nosyreva. Alternative Dispute Resolution in the United States and Russia: A Comparative Evaluation / Elena Nosyreva., 2001. – 1 с. – (Annual Survey of International & Comparative Law).
29. Carrie Menkel-Meadow. Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the Informal to the Informal to the ‘Semi-formal’ to the ‘Semi-formal’ / Carrie Menkel-Meadow – USA: Georgetown University Law Center, 2013.
30. Alternative Dispute Resolution in England and Wales, 2017. – 16 с.
31. The increasing importance of mediation in the UK [Электронный ресурс] // FENWICK ELLIOTT. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.fenwickelliott.com/research-insight/annual-review/2014/increasing-importance-mediation-uk#:~:text=Mediators%20report%20that%20about%2075,previous%20surveys%20are%20very%20similar..>
32. Dieter Heine. The Dispute Resolution Review: Austria [Электронный ресурс] / Dieter Heine // The law reviews. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-dispute-resolution-review/austria>.

33. Austrian Arbitration Act [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.viac.eu/en/arbitration/content/austrian-arbitration-act-2013>.
34. Austrian Mediation Act [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: https://www.viac.eu/images/law/Austrian_Mediation_Act.pdf.
35. Institutional Arbitration in Bosnia and Herzegovina: An Overview of Rules and Practices [Електронний ресурс] // Kluwer Arbitration Blog. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/12/02/institutional-arbitration-in-bosnia-and-herzegovina-an-overview-of-rules-and-practices/>.
36. Zakoni o postupku medijacije [Електронний ресурс]. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=99950&p_country=BIH&p_count=399.
37. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Майдан, 2018. – 436 с.
38. ДИРЕКТИВА № 2008/52/ЕС Европейського парламенту і Ради о некоторых аспектах посредничества (медиации) в гражданских и коммерческих делах [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text.
39. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
40. Sapna Jhangiani. The Singapore Convention On Mediation: Making History [Електронний ресурс] / Sapna Jhangiani, Bryan Looy // mondaq. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mondaq.com/arbitration-dispute-resolution/882220/the-singapore-convention-on-mediation-making-history>.
41. Конвенция Организации Объединенных Наций о международных мировых соглашениях, достигнутых в результате медиации [Електронний ресурс] –

Режим доступу до ресурсу:

https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/mediation_convention_r_0.pdf.

42. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
43. Оніщенко Н. Невідкладність завдань по забезпеченню прав, свобод і законних інтересів особи (теоретичні моделі та практика реалізації) / 214 Н. Оніщенко // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2. – С. 17–25.
44. Потьомкіна Ю. Майбутнє медіації в Україні: прогноз на 5 років [Електронний ресурс] / Юля Потьомкіна // Асоціація Правників України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://uba.ua/eng/news/8620/>.
45. Кисельова Т. , Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи / Тетяна Кисельова. – Київ: Рада Європи, 2017. – 30 с.
46. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
47. ЗАКОН УКРАЇНИ "Про медіацію" [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
48. Ганзенко О. Правова культура особи в умовах розбудови правової держави Україна. / О. Ганзенко. // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – №2. – С. 279–284.
49. Кравчук М. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; 3-є вид., змін. й доп. / М. Кравчук., 2014. – 603 с.
50. Геселев О. Зміна пануючого право розуміння як обов'язкова умова впровадження відновного правосуддя в Україні (філософськоправовий аспект) / О. Геселев // Право України. – 2010. – № 3. – С. 106–114.

51. Алеш Загар. Кампанія з інформування громадськості про медіацію в Україні / Алеш Загар // Відновне правосуддя в Україні. – 2008. – № 4. – С. 49–92
52. ЗБІРКА СТАТТЕЙ «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» – К: ВАІТЕ, 2019. – 340 с.
53. Становлення та розвиток господарського (арбітражного) судочинства в Україні [Електронний ресурс] // ЗАКОН і БІЗНЕС. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zib.com.ua/ua/12591-ukrainska-arbitrazhna-sistema-vidznachae-90-richchya.html>.
54. ЗАКОН УКРАЇНИ "Про третейські суди" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>.
55. Третейські суди в Україні: стан розвитку, статистика, практика та перспективи – Київ, 2018. – 52 с.
56. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68714.
57. Законопроект, запропонований головним комітетом в остаточній редакції до проекту Закону України Реєстраційний № 3411 про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри.
58. Реформа третейських судів: магія змін? [Електронний ресурс] // Юридична Газета online. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/golovna/reforma-treteyskih-sudiv-magiya-zmin.html>.
59. Щодо проекту змін до Закону України «Про третейські суди» [Електронний ресурс] // Юридична Газета online. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shchodo-proektu-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-treteyski-sudi.html>.